

KÖNYV KÖNYVTÁR KÖNYVTÁROS

Hiller István oktatási és kulturális miniszter,
valamint Schneider Márta szakállamtitkár
a **Magyar Kultúra Napján**

BIBLIOTÉKA EMLÉKÉRMET

adományozott

Csirmazné Cservenyák Ilonának, a mezőkövesdi Városi Könyvtár igazgatójának, a helyismeret, a helytörténet, a közösségi információs szolgáltatások területén, valamint a könyvtáros szakmai szervezetekben végzett kiemelkedő munkájáért.

Dékány Zoltánnának, a lakiteleki Községi Könyvtár vezetőjének, az új könyvtári szolgáltatások bevezetéséért, a könyvtár fejlesztéséért és kulturális szervező munkájáért.

Hölgyesi Györgyinek, az Országos Széchényi Könyvtár – Könyvtári Intézet osztályvezetőjének, a színvonalas, korszerű központi szolgáltatások megszervezéséért.

Kovács Évának, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Dél-pesti Régió igazgatójának, a fővárosi könyvtárügyéért, a régiós szolgáltatások fejlesztéséért végzett kiemelkedő munkájáért.

Körmendy Kingának, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára munkatársának, a könyv- és könyvtártörténet területén végzett magas színvonalú szakmai és tudományos munkásságáért.

Moldován Istvánnak, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetőjének, a Magyar Elektronikus Könyvtár kialakításáért és fejlesztéséért.

Radnai Margitnak, az Országos Idegennyelvű Könyvtár munkatársának, volt főigazgató-helyettesének, az Országos Idegennyelvű Könyvtár korszerűsítéséért végzett kiemelkedő munkájáért.

Szabó Jánosné Taczmann Máriának, a jászberényi Városi Könyvtár és Információs Központ igazgatójának, a jászberényi városi könyvtár megújításáért és szolgáltatásainak fejlesztéséért.

Venyigéné Makrányi Margitnak, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtár igazgatójának, a megyei közkönyvtári ellátásának fejlesztéséért és a szakmai szervezetekben végzett munkájáért.

Vraukóné Lukács Ilonának, a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár könyvtárosának, a határon túli magyarok könyvtári ellátásában végzett tevékenységéért.

A kitüntetetteknek szívből gratulálunk és további sikereket kívánunk!

KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS

---

17. évfolyam 2. szám

2008. február

Tartalom

Könyvtárpolitika

- Hiller István:** A Magyar Kultúra Napja 3
Bartók Györgyi–Mezey László Miklós: A Könyvtári Minőségi Díjról. Interjú Skaliczki Judittal, az Oktatási és Kulturális Minisztérium főosztályvezető-helyettesével 5
Nagy Attila: Sorsok és mesék 10

Műhelykérdések

- Ládi László:** Könyvtár 2.0 16
Tamás Kincsó–Vasbányai Ferenc: HUMANUS – Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa 29

Konferenciák

- Nagy Éva:** Határtalan irodalom. Konferencia a Berzsenyi Dániel Könyvtárban 35
Marton Erika: Lobbizás, avagy hogyan adjam el a könyvtáramat? 40

História

- Pogányné Rózsa Gabriella:** Két könyvtári törvénytervezet, 1947–1950 44

Perszonália

- Pogány György:** Kókay György (1929–2007) 52

Kiállítás

- Dippold Péter:** „Áthatások” 55

Könyv

- Hangodi Ágnes:** Új tagja van a XX. századi könyvtártörténeti monográfiák (nem túl hosszú) sorának 57
Tóth Andrea: 70kedő krónikás 59

From the contents

István Hiller (Minister of Education and Culture): Speech at the decoration ceremony on the Day of Hungarian Culture (3);
Györgyi Bartók–László Miklós Mezey: Quality Prize for Libraries. Interview with Judit Skaliczki, Head, Library Department, Ministry of Education and Culture (5);
Attila Nagy: Fates and tales. The pedagogical and psychological aspects of tale reading (10)

Cikkeink szerzői

Dippold Péter, az Országos Széchényi Könyvtár különgyűjteményi és tudományos igazgatója; *Hangodi Ágnes*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Hiller István*, oktatási és kulturális miniszter; *Ládi László*, a Könyvtári Intézet osztályvezetője; *Marton Erika*, a budapesti Goethe Intézet munkatársa; *Nagy Attila*, olvasáskutató; *Nagy Éva*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Könyvtár igazgatóhelyettese; *Pogány György*, a püspöki Kármán József Városi Könyvtár igazgatója; *Pogányné Rózsa Gabriella*, a szombathelyi Berzsényi Dániel Főiskola oktatója; *Tamás Kincso*, az Országos Széchényi Könyvtár osztályvezetője; *Tóth Andrea*, a Könyvtári Intézet munkatársa; *Vasbányai Ferenc*, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa

Szerkesztőbizottság:

Bartos Éva (elnök)

**Biczák Péter, Borostyániné Rákóczi Mária, Győri Erzsébet,
Kenyéri Kornélia, Poprády Géza**

Szerkesztik:

Bartók Györgyi és Mezey László Miklós

A szerkesztőség címe: 1827 Budapest, I. Budavári Palota F épület – Telefon: 224-3791; E-mail: 3k@oszk.hu;

Internet: www.ki.oszk.hu/3k

Közreadja: a Könyvtári Intézet

Felelős kiadó: **Bartos Éva**, a Könyvtári Intézet igazgatója

Technikai szerkesztő: **Korpás István**

Borítótér: **Gerő Éva**

Nyomta az AKAPRINT Nyomdaipari Kft., Budapest

Felelős vezető: **Freier László**

Terjedelem: 5,7 A/5 kiadói ív.

Lapunk megjelenését támogatta az

**Oktatási és Kulturális Minisztérium
Nemzeti Kulturális Alap**

OKM

nka
Nemzeti Kulturális Alap

Terjeszti a Könyvtári Intézet

Előfizetési díj 1 évre 4800 forint. Egy szám ára 400 forint

HU-ISSN 1216-6804

Hiller István

A Magyar Kultúra Napja*

A kultúra Magyarország névjegye. Megerősítettük és új rendszerbe állítottuk a magyar kultúra külföldi megjelentetését. A tavalyi évben felépítettük és átadtuk az új Collegium Hungaricumot Berlinben, felújítottuk és eredeti szépségébe helycztük a Római Magyar Akadémiát, kibővítettük a Párizsi Magyar Intézetet, új és korszerű környezetbe helyeztük a Varsói Magyar Kulturális Központot.

Sikeres magyar kulturális évadot rendeztünk Németországban – Ungarischen Akzent címmel, eredményes a Kulturális évad Kínában (sohasem csináltunk még Európán kívül ilyet), és „Magyar Masala” címmel kulturális fókusz rendeztünk Indiában. Létrehoztuk a magyar kulturális diplomácia központi intézetét, a Balassi Intézetet, és megalkottuk a kulturális diplomácia új networkjét, a kulturális szakdiplomata hálózatot. Ennek részeként kulturális szakdiplomatát küldtünk Pekingbe. Sanghaiba, Tel-Avivba, Belgrádba és Zágrábba.

Eredményesen folytatódott az európai és világkultúra hazai bemutatása. A rendszerváltás óta a leglátogatottabb kiállítást rendeztük meg az immár megszokott, nagy kiállítások sorában. A Van Gogh-kiállítást 483 ezren látták, és örömmel fogadtuk, hogy a múzeumi boom vidéken is eredményt hozott. Ezúton is gratulálunk Debrecen városának a nagyszerű Leonardo-kiállítás bemutatásához. Tegnap útjára indítottuk a Reneszánsz évet, amely 2009. január 22-éig tart, és másnap, január 23-án a Fesztiválzenakar koncertjével a Carnegie Hallban megkezdődik a New-York-i Magyar Évad.

Ezzel együtt nagyon sok minden nincs rendben.

A legfontosabb cél a közművelődés, a magyar közkultúra megerősítése. Az esélykülönbségek csökkentése, a tehetséggondozás, a közkultúra programkínálatának színvonalemelése csak forrásbővítéssel lehetséges. Ennek érdekében két lépést kívánunk tenni.

Célunk, hogy a költségvetés közművelődésre biztosított támogatását minden évben reálértékben növeljük. Azt kívánjuk elérni, hogy a következő költségvetéstől kezdődően a közművelődés támogatása legalább a mindenkori infláció+5százalékkal bővüljön, és fokozatosan növeljük a közművelődés mozgásterét.

Továbbá korszerűsíteni kell a Nemzeti Kulturális Alap forrásbázisát. Az elmúlt tíz évben igen jelentősen átalakult a magyar társadalom kulturális fogyasztási

---

* Elhangzott a Magyar Kultúra Napja alkalmából rendezett kitüntetésátadó ünnepségen a Néprajzi Múzeumban, 2008. január 22-én.

szokásrendje. Értéküket veszítették olyan járulékkorások, amelyek korábban jelentősebb bevételt hoztak az NKA-nak – a technika korszerűsítésével egyszerűen „kimentek a divatból” –, gondoljunk például arra, ki vásárol ma audio magnókazettát – más oldalról megjelentek olyan termékek és szolgáltatások a kulturális piacon, amelyek egy évtizede még egyszerűen nem is léteztek, így értelemszerűen nem lehetnek részei az NKA rendszerének. Ezért korszerűsíteni és aktualizálni kell a jelenre a viszonyokat és ezzel megerősíteni a Nemzeti Kulturális Alap lehetőségeit. Ezt a feladatot ebben a félévben el kell végezni.

Az említett két lépéstől függetlenül ebben az évben, 2008-ban a már korábban közzétett kulturális modernizáció programunk alapján fokozatosan megkezdjük a közművelődés forrásbővítését.

Az oktatásban és kultúrában több megszorítás nem lesz. Fokozatosan, előbb csekélyebb mértékben, majd folyamatosan gyorsuló ütemben kívánunk fordítani közművelődésre. Erre az Oktatási és Kulturális Minisztérium elért költségvetési pozíciója, és főként a tárca költségvetésének valamivel nagyobb mozgásteret biztosító belső szerkezete megeremti a kezdeti szerény feltételeket. A hagyományos támogatási formák mellett ezt a célt biztosítja a Reneszánsz év bázisa. A Reneszánsz év költségvetéséből a színvonalas megemlékezések és programok mellett 2,4 milliárd forintot fogunk biztosítani kulturális fejlesztésre, mindenképp a közművelődés és a művészetek külön támogatására.

2008-ban az év első felében befejezzük a Színházi törvény szakmai és kormányzati, politikai egyeztetését, és terveink szerint ebben az évben a Parlament elé tárjuk a törvénytervezetet azzal a szándékkal, hogy a törvényhozás elfogadja azt. A parlamenti tárgyalás során az a célom, hogy minél kisebb elutasítást és minél nagyobb támogatást szerezzek a törvényhez.

Minden reális és jobbító kritikát szívesen fogadok érkezzék az kormánypárti vagy ellenzéki oldalról.

Végezetül szeretném kiemelni, hogy a Magyar Kultúra Napján nemcsak kulturális, közművelődési teljesítményeket kívánunk elismerni, hanem a magyar oktatásügy számos kitűnőségét is. A nyilvánosság előtt is azt kívánom megjeleníteni, hogy kultúra és oktatás, közművelődés és közoktatás érdekei és céljai egy és ugyanazok. Ahogy egy jó tanító nemcsak leckéket tanít meg és oktat, hanem nevel is, előbbre viszi a közkultúrát, úgy a jó közművelődési szakember gyarapítja az ismereteket és tanít is. Oktatás. Kultúra. Innováció.

Önök ilyen kitűnőségek. A Magyar Kultúra Napján tisztelettel köszöntöm Önöket!

A Könyvtári Minőségi Díjról

Interjú Skaliczki Judittal,
az Oktatási és Kulturális Minisztérium
főosztályvezető-helyettesével

A sajtóetika alapján talán magázni illenék interjúalanyunkat. Csakhogy a '80-as, '90-es években kollégák voltunk a Könyvtártudományi és Módszertani Központban, és ez a hivatalos viszonyon túlmutató kapcsolat jogosít fel bennünket arra, hogy tegezzük Skaliczki Juditot, és talán ennek is köszönhető, hogy az interjú szinte baráti beszélgetéssé alakult.

– Kedves Judit, ha a riporter valami egészen új dologról, addig nem volt újdonságról faggatja az illetékest, a szakembert, akkor első kérdése nem is lehet más, mint hogy megkéri az interjúalanyt, mutassa be ezt az újdonságú dolgot. Mi is arra kérünk tehát, mondd el, mi is lesz a Könyvtári Minőségi Díj. Miért vált szükségessé a bevezetése, milyen előzményeit tarthatjuk számon? Hogyan illeszkedik az európai minőségi-kritériumokhoz, a CAF-hoz?

– Új dolog lesz ez a hazai könyvtárügyben, de nem egészen újdonság Magyarországon. hiszen például a közigazgatásban már bevezették. A hazai könyvtárakban az elmúlt években annyi minden történt a minőségügyben, hogy ehhez már szükséges egy biztosan mérő követelményrendszer alkalmazása. Ez a mérhető minőség a CAF-on (Common Assessment Framework – Közös Értékelési Keretrendszer) alapszik, aminek nemzetközi sztenderdjei vannak. Most egy munkabizottság dolgozza ki, hogy ezt miként lehet a könyvtárakra alkalmazni, hogyan lehet ebből sajátos könyvtári értékelést összeállítani. Nem az a cél, hogy a könyvtárosoknak több munkája legyen, hanem az, hogy megvalósuljon a használóközpontú könyvtár. Ebben a CAF-értékelésben azt kell ugyanis megfogalmazni, hogy milyen területeken kell állandó visszajelzés a használóktól annak érdekében, hogy megtudjuk, ténylegesen azt a szolgáltatást, dokumentumot stb. kapják-e a könyvtártól, amit kívánnak?

Amikor a könyvtári minőségbiztosításhoz hozzákezdünk a könyvtári törvény hatályba lépése után, nem volt egy olyan rendszer, amely egységbe foglalta volna ezeket a könyvtári minőségügyi törekvéseket. A mostani kezdeményezés nem azt jelenti, hogy kötelező lesz a könyvtáraknak minősített könyvtárrá válni, szó sincs arról, hogy központilag kötelezően előírni ezt. Viszont lehetősége lesz egy-egy

könyvtár vezetőjének és munkatársainak, hogy ha ilyen módon is meg kívánják magukat méretetni, akkor megtegyék.

– *Most akkor azt lehet feltételezni, amire Te is utáltál, hogy a könyvtárakban eddig is, ha nem is elszigetelten, de külön – külön folyt minőségbiztosítási tevékenység. Most akkor azt lehet mondani, hogy kialakul ennek az országos rendszere és sztenderdje. Tulajdonképpen ez kodifikálja és egységesíti az eddig szétszórtan folyó minőségbiztosítási munkát?*

– Pontosan erről van szó! Amit elkezdünk több évvel ezelőtt, ami tréningeken alapult, aztán egy akkreditált tanfolyam, majd kiadványok révén folytatódott, azt most rendszerbe foglaljuk. Olyan ez, mint a puzzle, amelynek a darabjai egymáshoz illeszthetők. Mindez azért most történik, mert elkezdődnek az európai uniós fejlesztések, amelyekkel az országos könyvtári szolgáltatásokat magasabb szintre kívánjuk emelni, és amelyek segítségével – azokhoz kapcsolódóan – egy-egy könyvtár szolgáltatási színvonalát kívánjuk fejleszteni. Jelentős pénzek kerülnek a könyvtári rendszerbe, és nekünk garantálni kell az állampolgárok számára, hogy ez a pénz megfelelő helyre jut.

– *Hogy még jobban körbejárjuk ezt a kérdést, azt kérdezem, hogy a Könyvtári Minőségi Díj, hogyan viszonyul a „Könyvtári minőségfejlesztés 21” projekthez? Van-e a kettő között valami kapcsolat?*

– Igen. A „Könyvtári minőségfejlesztés 21” egyrészt egy pályázati formában megvalósuló kétszer hároméves projekt volt, másrészt olyan munka, amelynek során egyelőre öt könyvtár valósítja meg lépésről lépésre a minőségfejlesztést a gyakorlatban. Ennek keretében a könyvtárak saját maguk végezték a minősítést.

A „Könyvtári minőségfejlesztés 21” projekt azt mutatja meg, hogy ha egy könyvtár hozzákezd a minőségfejlesztéséhez, akkor milyen lépéseket kell megtennie. Azaz milyen felkészítésre van szükség, milyen munkacsoportot kell felállítani, miként történik a feltételek kidolgozása stb., stb. Szóval számos olyan dolgról van szó, amit a „Könyvtári minőségfejlesztés 21” projektből lehet megtanulni, és amelyek ismerete szükséges a minősített könyvtárrá válásra való felkészüléshez. Nagyon sok dolga lesz ebben a könyvtárosoknak és a Könyvtári Intézetnek is. Elképzelésünk szerint lesz egy olyan egyhetes akkreditált tanfolyam, amelyik arról szól, hogy mitől minősített a könyvtár, és mit kell annak érdekében tennie, hogy minősített lehessen.

– *Ezt majd az adott könyvtárak, a minősítésre jelentkező intézmények munkatársai végzik el?*

– Ezt azok a könyvtárosok végzik el, akik olyan könyvtárban dolgoznak, amelyek pályázni szeretne a minősített könyvtár címre.

– *Milyen feladatai lesznek a Könyvtári Intézetnek ebben a folyamatban?*

– A Könyvtári Intézetnek igen sok feladata lesz. Az élére kell állnia ennek a folyamatnak, és több munkatársának kell értenie a minősítéshez. Gondoljatok bele, pártatlan, minden szempontból kifogástalan minősítési eljárást csak akkor lehet megvalósítani, ha nagyon gondosan és pontosan kidolgozott kritériumok és jól felkészült munkatársak vesznek részt benne.

– Két szintje lesz ennek a könyvtárak minősítésének. Lesz egy pályázat, amelynek eredményeként az adott könyvtár elnyeri a minősített címet, és akkor két-három év után pályázhat magára a Könyvtári Minőségi Díjra.

– Igen, így van, tehát csakis a már minősített könyvtár kaphatja meg később a Könyvtári Minőségi Díjat.

– Ezek szerint két szintje lesz a díjnak, a minősített könyvtár, illetve a Könyvtári Minőségi Díjjal megjelölt intézmény. Mi a különbség a kettő között, és mik a kritériumai az elnyerésüknek?

– Az első szint az, amikor azok a könyvtárak, ahol a minőségügy fontosságát a könyvtárosok magukévá teszik – mert mint mondtam, ez nem kötelező – csatlakoznak egy európai elképzeléshez. Nem árt visszaemlékezni, hogy az európai uniós csatlakozásból következő feladatok sorában volt – az előző stratégiai ciklusban – a minőségfejlesztés is. Most ezt folytatjuk tovább. Ez az első szint, tehát aki ezt fontosnak tartja, aki ezt megtanulja, és teljesíti a kritériumokat, részt vesz a minősítési folyamatban, az minősített könyvtár lesz a majdani minősítő bizottság döntése alapján. A minősített könyvtár jelentkezhethet azután arra a Könyvtári Minőségi Díjra, amit a minisztérium fog megalapítani.

– Természetesen minden pályázó könyvtár munkatársaiban felmerül a kérdés, hogy ugyan könyvtár típusonként vannak a díjnak kategóriái, de azért léteznek óhatatlan területi, adottsági különbségek. A különböző kategóriákat versenyeztetjük-e egymással vagy kategóriákon belül folyik a verseny? Arra gondolok, hogy például egy egyetemi könyvtárat össze lehet-e hasonlítani egy városi vagy községi könyvtárral?

– Az eddigi elképzelések szerint – elképzelésekről beszélek csupán, hiszen most kezdünk a tervek kidolgozásához, majd elkezdődik az előzetes anyagok szakmai, illetve társadalmi vitája – kategóriákon belül folyik majd a verseny. Az lesz az egyik különbség például az „Év Könyvtárával” szemben, hogy eddig a javaslattevő kuratórium összességében egy könyvtárat javasolt a díjra, most viszont a községi, a városi, az egyetemi stb. könyvtárak közül javasol majd a kuratórium egyet-egyét.

– Itt is mondhatják azt, hogy tegyük fel, a községi könyvtárak kategóriáján belül például területi különbségek alapján lehetnek nagy eltérések. Tehát lehetséges, hogy egy Borsod-Abaúj-Zemplén megyei könyvtár többet és jobban dolgozik, mégis kevesebb eredményt mutat fel, mint egy regionális szempontból jobb helyzetben lévő könyvtár?

– Azt gondolom, hogy a kritérium rendszernek erre majd választ kell adnia, azaz kezelni kell tudni a területi különbségekből fakadó különbözőségeket.

– Van-e ennek a díjnak valamiféle pénzügyi vonzata, vagy csupán a dicsőség jut a könyvtárnak?

– Terveink szerint a díjazás támogatással jár.

– Már szó esett azokról a személyekről, akik a minősítést elvégzik az adott könyvtárban.

– Ez nagyon lényeges dolog, és sok munkával jár. Ugyanúgy fel kell majd készíteni a minősítő munkatársakat, mint a könyvtári szakfelügyelőket. Azonban még véletlenül sem szeretném egybemosni a minőségi ügyekben eljáró szakembereket a szakfelügyelőkkel. Egészen más a kötelező szakfelügyelet és egészen más ez a minősítés. Viszont indítani kell a minősítést végzők számára is olyan tanfolyamot, ahol megtanulják, hogy a minősítési munka mit is jelent, a minősítési eljárás hogyan történik.

Kilenc kritériuma és 28 alkritériuma van – az említett CAF nyomán – annak, hogy valamelyik könyvtár alkalmas-e a minősített címre. Külön minősíteni kell a vezetést, a menedzselést, minősíteni kell a szolgáltatásokat, minősíteni kell a használói elégedettséget és még számos tényezőt. Ezeket mind meg kell tanulni, ki kell dolgozni a kérdőívet, meg kell vizsgálni, milyen szakmai tevékenység van mögötte.

– Ez a beszélgetés tulajdonképpen azért születik meg, hogy a könyvtárakat időben felkészítsük a minősítéssel kapcsolatos feladatokra. Tehát mi az, amit még ezzel összefüggésben az indulás előtti pillanatban érdemes elmondani, mi a közvetlen teendő, amit most el lehet végeznie a könyvtárosnak, ha a minőségdíjra szeretne pályázni.

– Legyen nyitott, és szolgálja ki a használókat elkötelezett könyvtárosként a legkorszerűbb ismeretek alkalmazásával. Ez több mindent jelent. Állandó tanulást. önképzést. Elkötelezettséget, hogy szeresse az olvasót és szeresse a munkáját, és talán még azt is, hogy ne keseredjen el a mindennapok meglévő nehézségei miatt, mert azok úgyis mindig lesznek. Aki fásult lesz, az már nem tud mosolyogni, és az baj. Ha tehát az a kérdés, hogy mit tegyenek most a könyvtárosok, akkor az eddigiek mellé hozzáteszem, hogy higgyenek a hivatásuk fontosságában, a munkájukban legyenek derűsek és higgyenek a munkájuk eredményében is.

– Bizonyos területeken nagyon nehéz teljesítménymutatókat kidolgozni, hiszen hogyan lehet például egzakt módon mérni azt, hogy mennyire kedves egy könyvtáros, mennyire barátságos egy könyvtár légköre?

– Tudjátok, a minőség nagyon egyszerű, egyben nagyon bonyolult dolog is. Hiszen, ha az olvasó belép valahová, azt rögtön meg tudja állapítani, hogy ott neki jó, és ott jól érzi magát. (Ezt úgyis megfogalmazhatjuk, hogy „minőségi helyen” van.) Ezt mérhetjük is, például kérdőívekkel.

Az „Év könyvtára” című pályázat esetében már második éve kérdezzük, hogy az olvasó érdemesnek tartja-e a könyvtárat erre a címre vagy sem, és ezek a vélemények nagyon orientálóak.

– Újabb jelenség, hogy a könyvtárak különböző megfontolások miatt nem vetetik föl magukat a Nyilvános Könyvtárak Jegyzékére. Most a minőségdíjnál van-e olyan kritérium, hogy például csak a jegyzéken szereplő könyvtár nyerheti el, vagy hasonló feltételek megléte szükséges-e a díj kiadásához?

– Erre nézve még konkrétumokat nem tudok mondani, ezekről is megbeszéléseket kell folytatni. Nekem az a véleményem, hogy a könyvtári rendszer egészének kell minőséginek lennie. Miért zárnánk ki bárkit is? Úgy gondolom, hogy nagyon is tág körben lehet versenyeztetni és értékelni a könyvtárakat.

– *Ha a jövőbe nézünk, akkor felmerül a kérdés, körülbelül mikorra lesznek kiképezve a szakértők, mikorra válik napi kérdéssé, hogy be lehet adni a minőségbiztosítási díjra a pályázatot?*

– A 2008. év a felkészülés és felkészítés időszaka lesz, mind a pályázni készülő könyvtárosok, mind a minősítést végzők szempontjából. Úgy prognosztizálom, hogy az év első fele az európai uniós pályázatok beindításával fog eltelni, a második felében kezdődhet a felkészítés szervezése, azaz a felkészítő programok, a speciális tréningek előkészítése. 2009-ben megkezdődhetnek a tanfolyamok, és 2009 második fele, vagy 2010 első fele lehet az az időszak, amikor – ha az eddigiek teljesülnek –, a könyvtárak pályázni tudnak, és a minősítést végző szakértői csoport a pályázó könyvtárak minősítését elvégezheti. Lényeges dolog, hogy legyenek minősítő-képző tanfolyamok, de az is, hogy el lehessen menni tapasztalateserére olyan könyvtárba ahol a minőségbiztosítással régóta, és eredményesen foglalkoznak, továbbá a témába vágó módszertani kiadványokat is meg kell jelentetni. Mindebben a Könyvtári Intézetnek nagyon fontos feladatai lesznek, több munkatársának kell majd a minőségfejlesztéssel foglalkoznia, ezt a munkakörökbe be kell építenie.

Összegzésképpen azt mondhatom, hogy a minőségfejlesztés végül is azt tartalmazza, amit Kazinczy megfogalmazott az epigrammájában „jót, s jól”, és ehhez ad „mankókat”, hogy ezt a célt meg tudjuk valósítani, hogy jól tudjuk szolgálni az olvasókat.

– *Köszönjük a tájékoztatást!*

Sorsok és mesék*

A Magyar Olvasástársaság – hat-nyolc évnyi előkészületek utáni – 1991-es megszervezésének, megalapításának egyik legfontosabb mozgatórugója az úgynevezett tudományközi, az interdiszciplináris szemléletmód bátorítása, megerősítése volt. Egyszerűbben szólva az olvasástudományok különböző területei művelőinek (pedagógus, könyvtáros, logopédus, pszichológus, gyermek-, ifjúsági és tankönyvíró, szerkesztő, gyógypedagógus, szociológus, nyelvész stb.) képviselői ne véletlenszerűen találkozzanak, cseréljenek eszmét, hanem előre tervezetten, rendszeresen gyakoroljuk egymás feltevéseinek, eredményeinek, szempontjainak jobb megértését, folyamatosan tanuljunk egymástól! Hiszen az ebben a témakörben elkötelezettek mindnyájan azonos célokért munkálkodnak: az emberiség kulturális örökségének frott változatát szeretnék a lehető leghatékonyabban átadni az ifjabb nemzedékek számára a jelzett szakemberek együttműködésével, mindenekelőtt a családtagok, a szülők, a nagyszülők, valamint a pedagógusok segítségével.

Közismert tény, hogy a tudományos eredmények látványos, ugrásszerű gyarapodása rendszerint a határterületek érintkezése mentén, a kölcsönösen megtermékenyítő felismerések, közelítésmódok találkozása nyomán következik be. A népmese különösen jó példa erre a több tudományt egyszerre mozgósító tematikus gyűjtőpontra. Hiszen a néprajz mellett a kulturális antropológia, az esztétika, a lélektan, a pedagógia, a szociálpszichológia, a biblioterápia, újabban pedig a leginkább Papp Gábor nevével jelzett „csillagmitológia” hívei egyaránt kiemelten fontos kutatási területként jegyzik a népmesék világát. Ezért is vált 2004 ősze óta visszatérően fontos alkalommá, hogy évenként szeptember 30-át, Benedek Elek születésének évfordulóját a Népmese Napjaként országszerte iskolák és könyvtárak százaiban számon tartásák, és legalább ezen a napon a lehető legtöbb gyerek előtt láthatóvá legyen ez a hosszú távú elkötelezést, kitörölhetetlenül erős kíváncsiságot eredményező – Bettelheim fordulatával élve – „varázstükör”.

Talán utólag is említésre méltó, hogy a 1998 és 2004 közötti években ugyancsak a Magyar Olvasástársaság kezdeményezésére szeptember 8-ára, az Írásbeliség Nemzetközi Napijára (International Literacy Day) a Nemzetközi Olvasástársaság (International Reading Association) mozgalmához kapcsolódva, sajtótájékoztatók, konferenciák, pályázatok sorát szerveztük. Célunk alapvetően akkor is azonos volt: az elektronikus és frott sajtón keresztül az érintettek lehető legszélesebb körét kí-

---

* A Balassi Bálint Megyei Könyvtár és a Magyar Olvasástársaság közös konferenciáján Salgótarjánban, 2007. szeptember 28-án elhangzott előadás szerkesztett változata.

vántuk megszólítani. Vegyék észre a hazai olvasáskultúra valós, esendő, romló állapotát! Mielőbb fogalmazódjanak meg az éppen aktuális oktatási és művelődéspolitikai teendők! Lássuk a korábbiaknál világosabban a könyvkiadás, a gyermek- és ifjúsági lapkiadás, a pedagógus, valamint a könyvtárosképzés, továbbá a könyvtárfejlesztési elképzelések minden kritikát elviselő kifinomálódását!

A következőkben a mesék újszerű fejlődés-lélektani jelentőségű megközelítéssel szolgálunk, a korai gyermekkorban alakuló személyiség formálásában játszott, alapos okkal feltételezett szerepéről kívánunk néhány gondolatot közreadni. A jelzett látásmód természetesen nem előzmények nélküli, hiszen az 1970-es évek eleje óta közismert a pedagógus- és könyvtárosképzésben a Mérei-Binét kézikönyv idevágó fejezete, majd az először 1985-ben megjelent Bruno Bettelheim könyve, az 1990-es évektől kezdődően pedig Marie-Luise von Franz, Victor Frankl és Eugen Drewermann művei váltottak ki – legalább a szűkebb szakmai körökben – felfokozott érdeklődést.

Jelen írásunk természetesen nem az említett szerzők gondolatrendszerének összegzését kívánja nyújtani. Törekvésünk sokkal inkább a folytatás, egy új hang megjelenésének kiemelése, a figyelem felhívása.

Bevezetesként talán elegendő rögzítenünk, hogy a korábbi mélylélektani közelítésmódok szinte kizárólag az egyén kora gyermekkori, intrapszichés traumáival, konfliktusaival foglalkoztak. Ugyanakkor két évtizede Bert Hellinger új alapelveken nyugvó gondolatrendszere, kezdetben csak Németországban, majd Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban, az utóbbi hat-hét évben pedig már hazánkban is mind több érdeklődő figyelmét keltette fel.

Bert Hellinger eszmerendszeréről

Hellinger terápiás gyakorlata során szembesült azzal az alapvető felismeréssel, miszerint az egyén lelki szenvedéseinek gyökere nem mindig egyszerűen a személyes élettörténetben, a kora gyermekkor traumáiban ered, hanem azon túl a nagyobb család (legalább három generációt felölelő) történetében is fellelhető.

Véleménye szerint sok egyéni tragédia, szenvedés hátterében inkább a kollektív, családi, nemzeti sorsformáló erők tudattalan átadása, átvétele – szakszerűbben: a transzgenerációs traumák – állnak. Ennek következtében az önmegértés, a gyógyulás alapfeltétele a családtörténet, különösképpen a titkos, az elhallgatott, az „elfelejtett” elemek (házasságon kívül született gyermek, szenvedélybetegségek, korai életszakaszban tragikus körülmények között elvesztett testvérek, öngyilkosságok, kriminális események stb.) felszínre hozatalában, az egymást követő generációk közötti, szeretetteljes tisztelet és béke kialakításában rejlik. A szaknyelven transzgenerációs traumák, titkos történetek megjelenítését az úgynevezett családfelállítás gyakorlatában lehet elsajátítani, ahol a több generációs családi szervezet egészéből, belső dinamikájából következtetnek a páciens szenvedéseinek okaira és természetesen a gyógyulást segítő gesztusok, érzelmek, gondolatok, tettek kialakításának szükségességére. Hellinger szerint létezik egy tudattalan családi lélek vagy lelkiismeret, amelynek hatására magunkban hordozzuk azt a mély tudattalan vágyat, hogy szeretetből magunkra vegyük egy-egy ismert, ismeretlen ősünk szenvedését. Ennek részleteiről már magyarul is bőségesen tájékozódhatunk Hellinger és tanítványai-

nak (többek között Nelles, Wilfried, Schäfer, Thomas, Angster Mária, Vas József Pál, Zseni Annamária és mások) cikkeiből, könyveiből. (Az érdeklődőknek a nagyobb könyvtárak katalógusai, a könyvesboltok polcai előtt vagy mellett érdemes az internetes keresők egyikébe egyszerűen a Hellinger nevet beírnia, máris bőséges választékot talál.)

Hellinger és a mese

Szűkebben vett témánkról több utalás mellett egy önálló könyvecskét is örömmel ajánlunk az érdeklődő olvasóknak: Schäfer, Thomas *A férfi, aki ezer évig akart élni. Mesék az életről és a halálról Bert Hellinger szisztematikus pszichoterápiájának nézőpontjából* (Bp., 2002). „Halál nélkül mit sem érne az élet!” – olvasható az egyik afrikai mesében. Vagy ahogyan Pilinszky János fogalmazta: az ember az egyetlen lény, aki a halálának biztos tudatával él. (Holott a XX. század végére a halál kikerült az élet rendjéből, a kórházi ágyak függőyei mögé bújtatták. Többek között ennek az embertelen gesztusnak a korrigálására is szolgálhatnak a hagyományos népmesék.) S ettől a saroktól indulva teljesen érthető, hogy a mesék gyakori témája maga a halál, illetve az annak elkerülésére tett hiábavaló törekvések sorozata. Akarva, akaratlan ott lappang ez a tetteink után rejtőzködő motívumainkban, hiszen utódokat, összetéveszthetetlen, egyedi jeleket szeretnénk magunk mögött hagyni. Ezen iskola követőinek felfogása szerint halatlanság fontos megbékülnünk az élők sorából már eltávozott családtagjainkkal Paradox módon növeli életerőnket, ha szeretettel közelítünk halottainkhoz. Ha viszont például a halott testvérrel nem számolnak, hanem tabuvá, titokká. „soha nem létezett”, kitaláltá válik a családi emlékezetből, akkor többnyire az egyik leszámolt azonosul vele. Ebben az esetben a terápiás tapasztalatok sokasága szerint a következmények beláthatatlanok, amelyeket mai tudásunk szerint kizárólag a családállítás módszerével korrigálhatjuk.

Szerzőnk véleménye szerint a mesék sok esetben egy-egy család életének tömörített történetét, a férfi–nő viszony, a szülő–gyermek kapcsolat alapkonfliktusait jelenítik meg. Még közelebb jutunk a lélektani hitelhez, ha a paciens kedvenc meséi felől tudakozódva a szülők nyílt vagy rejtett útravalóját, életre szóló üzenetét véljük ezekben felismerni. Például azért marad kitörölhetetlenül fontos az adott mese számunkra, mert az ott hallottakban, olvasottakban, a szimbólumok által sugallt értelmezésekben a szüleink által indirekt, nonverbális módon meghagyott üzenetekre ismerünk bennük.

Schäfer az általános elemzési szempontok vázolója után konkrét mesék elemzése útján a tipikus halálhelyzetek egy sorát, illetve a hozzájuk kapcsolható panaszok gyógyításának módszereit taglalja: a) Halál a családban, elhunyt gyerek és testvérek, b) Az idő és elhunyt szülők tisztelete, c) A halál a férfi és a nő között, d) Ha elfelejtünk köszönetet mondani a gyógyításért, e) „A rászédett halál”.

Hellinger gondolatrendszere egész életfelfogásunkat módosíthatja, vagy éppen ősi tudásunkat („Tiszteld apádat és anyádat, hogy hosszú ideig élj a Földön!”) erősíti meg a kortársi lélektan aktuális eredményeivel. Ezzel együtt a mi szempontunkból ott izzanak fel különösképpen a jelzett elemzések, amikor a mesék jelentését, jelentőségét a sorskönyv fogalmával hozzák összefüggésbe.

A mesék mint életünk sorskönyvei

Eric Berne neve évtizedek óta ismert a szűkebb olvasóközönség előtt az emberi játszmákról írott könyvének sikere nyomán, amelyben gyermeki, szülői és felnőtt énünk szükségszerű folyamatos létéről, akaratlan külső és belső játszmáink működésének bizonyítékairól, alapvető indítékairól értekeznek meggyőzően.

Témánk szempontjából még nagyobb jelentőséggel bír a fenti mű folytatásaként olvasható *Sorskönyv* című vaskos kötete. (Ebben a pillanatban előttem éppen az 1997-es évszámmal jegyzett, harmadik kiadás egy példánya van kinyitva. Bp., Háttér Kiadó, 513 p.) Természetesen az alábbi néhány bekezdés nem recenzio, nem is kritika, de a mesék jelentősége felől közelítve nyomatékos ajánlás a könyv kézbevételére.

Azért mert a legutóbbi alcím előtti záró mondat tágabb jelentését ki kell fejtenünk. Mit is jelent lélektanilag az életünket meghatározó forгатókönyvekről, Eric Berne szóhasználatát követve, sorskönyvekről beszélni? Különösen az utóbbi másfél, két évtizedben, amikor az egyén szuverenitása, önérvényesítő, önmegvalósító tendenciái oly sokszor abszolút értéként jelennek meg a hétköznapi beszéd mellett még a pedagógiai, illetve a lélektani tárgyú közleményekben is.

Amint Berne említett könyvében ezt löbb helyen is érinti: kifejti „*Minden ember sorsát az határozza meg, hogy mi megy végbe a fejében, amikor külső eseményekkel konfrontálódik.*” (47. p.) A bennünk kialakuló reakciók pedig már nagyon korán, két-három éves korban készen vannak(?), kialakulnak, mert sorskönyveinket, és ellensorskönyveinket a fejünkben hordozzuk. Hiszen „*a szülői hangok duruzsolják bennünk, mit tegyünk és mit ne tegyünk, s ezek a hangok... képekké formálódnak, s mindezeket átszűrve észleljük a világ dolgait. A világban élő ember mások sorskönyvének egész hálójába bonyolódik bele: először a szülőkébe, majd a házastársáéba...*” (72. p.)

Az első megdöbbenő állítása szerint „*Sorskönyvvel a fejünkben, (a lelkiünkben?) jövünk a világra.*” Mert már a megszületés előtt rengeteg dolog megtörténik. Várva várt magzat érkezését jelzik a biológiai üzenetek, a laboratóriumi leletek, netán gyilkos indulatok támadnak az első „riadalom” nyomában? Több évtizedes longitudinális kutatások adataiból tudjuk, hogy a művi abortuszról hozott döntés ellenére megszületett gyermekek későbbi életében a devianciák (alkohol, drog, öngyilkosság) négyszer-öttször nagyobb valószínűséggel jelennek meg, mint a feltétlen szeretettel várt társaiknál. Ugyancsak rendkívül erős befolyást jelent a későbbiekre a születési sorrend, például a testvérsorban első gyermekek intelligencia hányadosa általában magasabb, ráadásul kötelességtudóbbak, teljesítményorientáltabbak, de egyúttal boldogtalanabbak, mint az utána következők. Továbbá már a várandós állapotban is intenzív érzelmi és fizikai kapcsolat van az édesanya és a magzat között. (Lásd erről bővebben Raffay Jenő, Molnár Judit és mások közleményeit!)

Magá a névadás is ennek a születés előtti sorskönyvnek lehet egyik fontos eleme. „*Az a gyerek, akit a mamája királyi tisztelettel Lajosnak vagy Mátyásnak szólít, és a pajtásaitól is megköveteli ezt, másfajta életet fog élni, mint Lajcsi és Matyi, és megint mást, mint Luluka és Móci*” – szól szerzőnk külön magyarázatot nem igénylő példája (95. p.). A tőzétenttudomány jól ismeri a névadásban kifejeződő kívánságok sokszor kivédhetetlen önbeteljesítő erejét. Bizonyos értelemben

Káin és Ábel konfliktusa már a névadás pillanatában eldőlt: Káin nevének jelentése: íme a fiú, Ábelé: a lehelet...

A sorskönyv elsődleges értelme az az öntudatlanul, rejtetten ható, működő fantáziakép, amit gyermekkorunkban eltervezünk életünkről, halálunkról, s ezt a képet mindig magunkkal hordozzuk. Természetesen a születés pillanatában már magunkkal hozott sorskönyv részben folyamatosan módosulhat, például a kora gyermekkorban hallott ősmesék hatására, amelyeket kezdetben a „mindenhatónak” hitt szülőktől hallunk, majd az egyre táguló világban megjelenik az állatmese, a tündérmese. A serdülő pedig egyre reálisabban, egyúttal kritikusabban szemléli környezetét, aminek eredményeként a sorskönyv egyre inkább belesimul a valóságba. S itt egy hallatlanul fontos törésponthoz érünk! Gyakran nem a mese egésze hat, hanem annak csupán egyetlen mozzanata ragadja meg a befogadó lelkét. Ez a különleges érintettség: „Ez rólam szól! Mintha magam írnám. Ez én vagyok!” élménye egy azonosulási folyamat kitüntetett pillanata. Egy-egy ilyen mozzanat kivédhetetlenül a sorskönyv részévé válhat. Egyszerűbben szólva, a kedvenc mesék tudatos, tudatalan identifikációs mechanizmusokat gerjesztő hatásai a sorskönyv fontos pontjává nemesedhetnek. (Egyébként ebből a mozzanatból egész irodalomtanítási gyakorlatunkra nézve is fontos következtetéseket kellene levonni!)

Miért is fontos az állatmeséktől, a népmeséken, a tündérmeséken, a magával ragadóan izgalmas meseregényeken, történeteken, novellákon, ifjúsági regényeken keresztül a rendkívüli, majd a hétköznapi hősök sorával megismerkednünk? Mert kívánatos viselkedési modelleket, követhető mintákat kínálnak fel a sorskönyv-alakító, önépítő vágyfantáziáinkba.

Ezért ostobaság a gyerekektől a mesét visszakérdezni, a tanulságot összegeztetni, levonni. Hiszen gyakran reakcióikból világosan kitetszik, hogy a megértés ugyan részleges, de hallatlanul erőteljes volt, és ez bizony rendszerint sokkal hatékonyabb, mint az átfogó, de tisztán racionális, az érzelmi peccsétet nélkülöző értelmezés. Ráadásul ennek az összefüggésnek létezik a felnőttkori folytatása, analógiája is. Miszerint a „tudás”, úgy tűnik, sok központi pszichés folyamatot gátol. A bal agyfélteke, a racionalitás dominanciájával jellemezhető egyén alkalmatlanná válhat az intuícióra, az empátiára, az általa eddig nem ismert, váratlan tények, összefüggések, következmények felismerésére. Például „neki már nem lehet újat mondani”. Aki úgy gondolja, hogy sokat tud, az könnyen abba a tévedésbe eshet, hogy mindent kontrollálhat, és kívánsága szerint értelmezheti, végül alakíthatja világát.

Amint azt Berne részletesen kifejti, életünk végső forгатókönyve négy vektor eredejéként értelmezhető.

Ezek sorában bizonyára a legelső a *szülőktől kapott parancs*, korszerűbben „programozás”, démoni belső hangok összessége, amelyeket éppen az előbbiekre utalva a hellingeri családi lélekkel, másként a transzgenerációs traumák említésével lehet világosabbá tenni. (Ismereteink szerint Eric Berne-nek nem volt tudomása Hellinger munkásságáról, gondolatrendszeréről.)

A második sorskönyv, amelyet ugyancsak szüleinktől kapunk a bizalom, a szeretet szavaival: a konstruktív szülői program, az *ellensorskönyv*.

Harmadik sorskönyvként kihagyhatatlanul számba kell vennünk a mindenkori *tragédiák* (a háborúk, a végzetes balesetek, a járványos betegségek) *következményeit*.

A negyedik sorskönyv az erős egyéniségek küzdelmes életútja, amikor az előzők ellenére mégis alkalmassá válhatnak *az önálló*, a fentiekől jelentős részben eltérő, „független” életút megteremtésére.

Mit is tehetünk az ilyenfajta sorskönyvek megvalósulási esélyeinek gyarapítása érdekében? „Menj analízisbe, Ofélia?” Eszünk ágában sem volt ilyen gondolatokat kezdeményezni. Ellenkezőleg, Kodály Zoltán háromnegyed százados aforizmáját aktualizáljuk éppen Hellinger és Berne jelzett gondolatai, megfigyelései nyomán. Nevezetesen nem csupán a gyermek zenei, hanem teljes bizonyossággal a ránk bízott következő generációk irodalmi nevelését is legkésőbb megszületésük előtt kilenc hónappal meg kell kezdeni. Szülőként, nagyszülőként, rokonként, könyvtárosként, pedagógusként, egyáltalán, értelmes, tettekéss, felelősen gondolkodó felnőttként!

Mert a mítoszok, a mesék, a történetek, hallgatása, olvasása, a közben kialakuló szülő–gyerek párbeszéd, a ráismerés, az azonosulás, „a helyettem mondták ki, a szimbólumok fejezték ki” érzés megteremtődése – mind-mind a negatív sorskönyvtől való elszakadás, a szabad mintaválasztás esélyét növelik. Ezek pedig a boldogabb, sikeresebb életre, *az önálló sorskönyvek* megvalósítására adnak nagyobb esélyt.

Ezért kell tehát az eddigieknél sokkal többet tennünk annak érdekében, hogy a mesék visszakerüljenek mindennapjaink szokásrendjébe.

INGYENES PÉLDÁNYOK A KÖNYV, KÖNYVTÁR, KÖNYVTÁROS RÉGEBBI ÉVFOLYAMAIBÓL

A Könyv, Könyvtár, Könyvtáros című folyóirat 2001–2006. közötti évfolyamaiból a szerkesztőség ingyen felajánl egész évfolyamokat vagy hiányzó lapszámokat.

Ebből a korlátozottan rendelkezésre álló hat évfolyamból bármelyik hazai könyvtár igényelhet példányokat. Az évfolyamokat vagy lapszámokat az igénylő könyvtárak munkatársai személyesen vehetik át vagy utánvétellel küldemény formájában kaphatják meg.

Az igényeket a beérkezés sorrendjében teljesítjük.

Megrendelés levélben a 3K szerkesztősége címén (1827 Budapest, Buda-vári Palota F. épület, 110. szoba), telefonon (1-224-3791), vagy e-mailben: (3k@oszk.hu).

Könyvtár 2.0

Mit is mondhatunk e fogalomról? Azt, hogy nem új? Régen szimplán csak azt mondtuk, hogy korszerű, vagy még régebben, hogy naprakész.

Miért kell ezzel foglalkozni?

Pintér Róbert, az Információs Társadalom- és Trendkutató Központ (ITTK) igazgatója egy konferencián nagyon szemléletesen mutatta meg, hogy miért aktuális a könyvtárak számára a korszerűség, a változás, a Könyvtár 2.0.¹

„A könyvtárak megújulás előtt állnak. Ez a megújulás nemcsak választás kérdése, hanem kényszer is... Azt, hogy mi fog történni, a kulcsszereplők közötti viszony fogja eldönteni. Ezek a kulcsszereplők az olvasó, a könyvtáros, a döntéshozó, az információ és az információhordozó technológia. A változás lényege abból fakad, hogy alapvetően megváltozott az információ és az információhordozó technológia. Ennek hatása van az olvasóra, a könyvtárosra és az információra egyaránt. Ez a fejlődés felveti azt a kérdést, hogy vajon továbbra is a »hagyományos« könyvtár-e az információkhoz való hozzáférés leghatékonyabb eszköze? Végeredményben a könyvtár legitimitása és létezése kérdőjeleződik meg.»

A kérdésfelvetés provokatívnak tűnik – pedig egyáltalán nem az!

Ha jobban megnézzük a kulcsszereplőket, akkor azt látjuk, hogy nemcsak a Pintér által említettek változtak meg gyökeresen, hanem az olvasó, a könyvtáros és a döntéshozó is igen erőteljes átalakuláson megy át. Ha ilyen mértékű a környezeti változás, akkor jogos a kérdés, hogy vajon szükség lesz-e a „hagyományos” könyvtárra. Alapvetően újra kell gondolni a „könyvtár” fogalmát, definícióját. El kell helyezni a folyamatosan megújuló és változó világban. Már önmagában a „folyamatos változás” problémát jelent, hiszen a könyvtárak eddig egyfajta állandóságot képviseltek az információhoz való hozzáférésben. Privilegizált helyzetük volt, és ebből fakadóan maguk határozhatták meg a változások mértékét, gyorsaságát. Volt idő kigondolni, megtervezni, tökéletesre csiszolni folyamatokat, eljárásokat. Ezzel szemben az új világ folyamatosan és gyorsan változik. Talán a legjobban a szoftverek mutatják ezt. Nincs végleges verzió, nincs befejezettség! Amint megjelenik egy program, máris készül a javítás, a következő verzió, és azzal párhuzamosan már folyik a következő generációs fejlesztés is.

Folyamatosan figyelni kell a kulcsszereplőket. Reagálni a körükben történő változásokra, és ezt a lehető leggyorsabban megjeleníteni. Az „**alkalmazkodó könyvtár**” lesz a jövő intézménye.

És itt jön be a képmbe a Könyvtár 2.0! Azért kell róla beszélni, mert tulajdonképpen ezt az alkalmazkodó könyvtárat jelenti, ezt jeleníti meg, ezt járja körbe a Könyvtár 2.0 fogalma.

Rendkívül sokat beszélnek róla az utóbbi két évben, sőt többet használják a netes fórumokon, mint bármelyik „hagyományos” könyvtárral kapcsolatos fogalmat. Mindennel kapcsolatban megjelenik, legyen szó katalogizálásról, közönségkapcsolatokról, marketingről, tájékoztatásról stb.

A kérdés megközelítése sokrétű, éppen ezért érdekes.

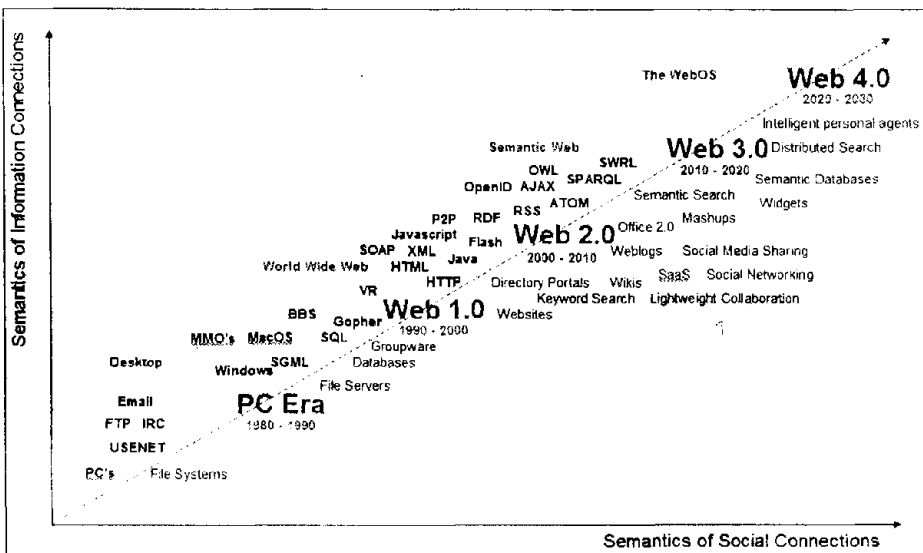
- Sokan rajongással nyilatkoznak róla, és mindenbe belelátják, mindenhol és azonnal bevezethetőnek vélik, őket nevezhetjük „**hívőknek**”. A „hívők” is bajban vannak, amikor arra kerül a sor, hogy leírják a fogalom tartalmát. A blogjában legalább két oldalon a megszokott szabad stílusban és nagyon plasztikusan fogalmazva próbálja Takács Dániel – az egyik guru – tisztázni, hogy mit értenek rajta. „*Elnézést, ez csúnya lesz: mert végül is mi a t...m az a könyvtár 2.0?*”²
- Sokan értetlenül figyelik és próbálják megérteni, hogy miért van ekkora felhajtás körülötte, őket nevezhetjük „**semlegeseknek**”.
- Sokan szkeptikusan figyelik a nyilatkozatokat és nem hisznek mindenhatóságában, őket nevezhetjük „**szkeptikusoknak**”. „*Mindenki ismeri a web 2 zászlóshajóit, google, youtube, myspace, iwiw, wikipédia, blogter stb. Miben is nyújtanak újat ezek az oldalak? Szinte semmiben, egyszerűen akkora a felhasználók sávszélessége, hogy már nem gond videót nézni, feltölteni, mindenkinek állandó nete van...*”³

Egy biztos – nehezen megfogható, nehezen értelmezhető a dolog. Mindenképpen foglalkozni kell vele, meg kell ismerni, meg kell barátkozni vele, akármelyik csoportba is tartozunk.

Először vizsgáljuk meg mit jelent a fogalom eredetije.

A web fejlődése

Nézzük meg, hogy az informatika területén mit értenek a web fejlődésén.

Forrás: Radar Networks & Nova Spivack, 2007 – www.radarnetworks.com

A fejlődést elemezve jól látható, hogy tulajdonképpen az együttműködés szintjeinek, valamint a tartalmakhoz való hozzáférés technikáiban történt változások igen jelentősek.

- **PC-korszak:** a hálózatos működés kezdetei, korlátozott információcsere (ftp, e-mail, usenet, irc.).
- **Web 1.0:** az információcsere eszközeinek egyszerűbbé válása. az első „közösségi” tartalmak megjelenése (gopher, bbs, newsgroup, html, java, flash, database).
- **Web 2.0:** a „közösségi” tartalmak népszerűvé válása, a szükséges szoftverháttér megjelenése, az internet nagymértékű elterjedése, az „internet generáció” belép a felhasználók táborába (rss, blog, wiki, social networking, video-, foto-, videosharing).

A valódi, a minőségi különbség a hagyományos média és a Web 1.0 között van, ugyanis már a korai web demokratizálta a kommunikációs csatornákat. Ez azonban főleg elvi demokrácia volt, kellett hozzá a Web 2.0 eszköztára és átalakult médiaszerkezete, hogy ez a gyakorlatban is demokráciát jelentsen. Valójában csak a Web 2.0-ban bővül ki drasztikusan a tartalomfeltöltők száma, a megváltozott és stabil infrastruktúrának és az egyszerű kezelői felületnek köszönhetően potenciálisan minden letöltő egyben feltöltővé is válik.

Mindenki mást ért rajta, belőle, benne:

- a programozóknak: Ajax, comet, soap, xhtml,
- blogereknek: új médium, RSS, szerzői jogok,
- közösségépítőknek: iwiw, myvip, barátikör,
- filozófálóknak: user content, státusok, mítoszok,
- és sorolhatnánk a többieket is (sales, marketing, designerek stb.).

Az igazán modern és korszerű gondolkodásúak már csak erről beszélnek, míg mi, földi halandók még a PC-korszakot sem emésztettük meg teljesen, a Web 1.0-t észre sem vettük, a Web 2.0-ról pedig annyit tudunk, hogy valami nagyon fontos lehet, mert nagyon sokat beszélnek róla, csak az utóbbi évben több konferenciát rendeztek ebben a témakörben, mint bármely más informatikai kérdésről.

- **Web 3.0** fogalma is megjelent, – holott még a 2.0-t sem értjük – ami az internetes tartalmak intelligens feltárására helyezi a hangsúlyt (semantic web, semantic search). A szemantikus web akkora újítás lehet a web történetében, hogy nyugodtan kijár neki a megemelt verziószám (3.0), a témédek elméleti és technológiai kérdés (xml vs. rdf, owl, daml és az összekombinálhatóság), azonban egyelőre inkább azt mutatja, hogy az okos és szervezett internet egyelőre csak utópia, amellyel kapcsolatban izgalmas és produktív párbeszédet lehet folytatni.

Amint látjuk, a Web 2.0 ezek szerint nem is annyira új, nem is annyira korszerű! Az informatika világában egyre több a Web 3.0-al foglalkozó tanulmány jelenik meg.⁴

- **Web 4.0**-ról is álmodnak az igazán merészek: a jósök szerint ez a számítástechnika teljes hálózatosodását jelenti. Megjelenik a hálózati operációs rendszer, valamennyi alkalmazás az interneten működik, intelligens személyi ügynökök végzik a testre szabott tartalmi feltárást, keresést.

- **Blog:** a fórumokkal ellentétben a teljesen szabad véleménynyilvánításnak a terepe, egyetlen határt a készítő személye jelent. A blogra leggyakrabban az on-line napló, webnapló meghatározást használják, de ez nem egészen fedi a blog fogalmát. A blogok gyakran frissített személyes weboldalak, amelyek a saját tartalmak mellett ajánlásokat tartalmazhatnak, más weboldalakra, cikkekre, személyes kommentárt fűzve ezekhez.

Kétfajta weblogot lehet megkülönböztetni, az egyik az információs blog, a másik a személyes blog. Az információs weblogoknak szintén két nagyobb csoportja van. Az egyikben tágabb vagy szűkebb témájú cikkekre, publikációkra linkelnek, mint például környezetvédelem, könyvtárépítéssel, míg a másik egy-egy intézmény vállalat, esetleg termékkel kapcsolatos információkat mutat be. A blogok nemcsak egyszerűen a megjelent írásokra mutatnak, hanem ki is egészítik azokat saját véleményekkel, gondolatokkal. Az információs weblog üzemeltetője az adott téma iránt elkötelezett, aki folyamatosan nyomon követi a témával kapcsolatos eseményeket, információkat gyűjt, és ezeket megosztja az olvasóival.

A személyes blogok valóban leginkább az on-line naplókhoz hasonlíthatók, ezek a tulajdonosok saját kis világukba engednek betekintést. A blogger személyes gondolatait, véleményét, ötleteit és mindennapi tevékenységét, a körülötte zajló eseményeket írja le, a napló nem kötődik egy adott témához. A személyes weblogok különleges fajtája a szemtanú weblog (eyewitness weblog), ami valamilyen esemény hatására jön létre, amit a blog tulajdonosa személyesen átélt. Sajátos formája a blogoknak, amikor ezek laza szerveződésben egy-egy nagyobb téma, szakterület információit dolgozzák fel. Erre nagyon jó példa a könyvtárakkal kapcsolatos „klog” bloging.⁶

A weblogok jelentősége folyamatosan nő. Az Egyesült Államokban létrehozhat olyan weboldalakat, ahol a blogok már a témafeldolgozáson túl együttműködő médiaként (collaborative media) funkcionálnak, tehát a közösségi weblogokon publikált cikkekhez bárki hozzáfűzheti a véleményét, sőt egy szavazórendszer segítségével a közösség tagjai a szavazatok alapján döntenek el, hogy melyik cikk váljék publikussá és melyik ne.⁷

Ma már több millió blogot találhatunk az interneten. Az ugrásszerű fejlődésből is látható, hogy nem bonyolult blogot üzemeltetni, bárki megteheti különösebb szoftverismeretek nélkül is. Mindössze valamelyik blogoknak helyet adó honlapon kell regisztrálni, megadni a weblog nevét, ki kell választani a szimpatikusnak talált dizájnt, begépelni a tartalmat, amit közzé akarunk tenni, és megnyomni a közreadás gombot.

Új jelenség, hogy egy-egy intézmény teljes kommunikációját ebben a formában (ennek a szoftvernek a segítségével) oldotta meg, a teljes webes megjelenése ennek segítségével történik.⁸

A blog egy új fajtája a **Twitter**, ami nem más, mint egy miniblog. Legfontosabb jellemzője, hogy legfeljebb 140 karaktert lehet egy-egy bejegyzésbe beleírni, nemcsak asztali számítógépről, hanem PDA-ról vagy mobiltelefonról is működtethető, használható.

- **Linkgyűjtemény:** az internet kialakulása óta folyamatos problémát jelentett a tartalmak megtalálása. Ennek két egymással versengő, egymást kiegészítő megoldása terjedt el. Egyik az ún. keresőgépek használata – sokan gondolják

úgy, hogy ez az egyetlen, annyira, hogy ebből is egyet (a google-t) ismernek, és minden, ami abban nem található, az számukra nem létezik az interneten. A másik lehetőség a tematikus linkgyűjtemény. Magyarországon a legismertebb a *www.lap.hu* szolgáltatása. A szolgáltatást a legjobban a bemutatkozó oldal ismertetőjének első mondata írja le: „*Ha van egy szenvedélyed vagy hobbid, egy szakterületed, amit úgy ismersz, mint a tenyeredet?, készíts róla linkgyűjteményt!*”⁹ A domain nevet a Startlap adja a *tema.lap.hu* séma alapján. Az oldal elkészítéséhez nem kell sem programozónak lenni, sem pedig html-ismeretekkel rendelkezni, mert a Startlap kidolgozott egy könnyen használható felületet, amelynek segítségével bárki létre tudja hozni a saját linkgyűjteményét.

A közösségi linkmegosztás egy új és népszerű módja linkek elmentésének, megosztásának, kategorizálásának, osztályozásának és keresésének az interneten. A közösségi linkmegosztó rendszerekben a felhasználók elmentik azon weboldalak listáját, amelyek tetszettek nekik, hasznosnak vagy érdekesnek találtak. Ezek a listák nyilvánosan elérhetők, és más hasonló érdeklődésű felhasználók kategorizálva vagy címkézve böngészhetik azokat.

A legtöbb közösségi linkmegosztó portál lehetővé teszi a felhasználók számára a linkek keresését a hozzájuk rendelt leírás és címke (tag) alapján, és a legtöbb felhasználó által elmentett linkeket rangsorolják magasabbra. Néhány ismert megvalósítása a *del.icio.us*, *Diigo*, vagy *kedvenceim.com* oldal.

Közösségszervező és közösségi kapcsolatokat menedzselő oldalak

Ezeknek a célja nem közösségi tartalom létrehozása, hanem egyszerűen csak a közösség létrehozása, fenntartása. Az első ilyen weboldal a *SixDegrees* volt 1998-ban. Nagyon sok embernek lett fontos a kapcsolati háló, ezt a szociális kapcsolatunk fenntartására „használjuk”, ezeken keresztül juthatunk információkhoz, ezen keresztül éljük meg a valahová tartozás érzését, azt az élményt, hogy mindig számíthatunk valakire, azt hogy másoknak is szüksége van ránk.

Magyarországon is számos ilyen szolgáltatás működik. A legismertebb a 2002-ben elindult a *Who is Who* – jelenleg „*iwiv*”¹⁰ néven futó közösségi alkalmazás. Az *iwiv* több szempontból is úttörő közösségi szolgáltatás Magyarországon. Egyrészt meghívásos alapon működik, másrészt a meghívón kívül nagyon fontos momentum, hogy itt a többség a valódi, teljes nevével regisztrál, megadja a foglalkozását, a várost, ahol él, és más egyéb jellemző azonosítókat, hiszen itt a cél az, hogy az ismerőseink ránk találjanak. Így a kommunikáló személy felelőssége sokkal nagyobb, mint például egy on-line fórum esetében.

Hasonló oldalak: *www.myface.com*, *www.myspace.com*, *www.mywip.hu*.

Közösségi tartalom-előállítók, tartalommegosztók

- **Wikik:** A közösségi tudástermelés célja, hogy az emberiség közös tudásanyagát összegyűjtse, erről tájékoztatást adjon, magyarázatot fűzzen hozzá. Ez nem új gondolat az emberiség történetében, hiszen az a cél vezérelte már az alexandriai könyvtár létrehozását, hogy minden, az akkor ismert világban keletkezett írott emlék egyetlen könyvtárba kerüljön. Az interneten szintén elindult egy ilyen kezdeményezés, *Wikipedia*¹¹ néven. Jelenleg mintegy 250 nyelven olvasható, és a nagysága már meghaladta valamennyi papír alapú

konkurensének méretét. A benne található tartalmakat egymással közreműködő emberek hozzák létre és fejlesztik tovább.

A Wiki alapú szolgáltatással azonban nem csak lexikont lehet szerkeszteni, ma már cégen belüli tudásmenedzsmentre is használják, és projektek kollaboratív munkaeszköze. Rengeteg egyéb témájú wiki jött létre, ilyenek például: A HupWiki, amelynek célja egy teljes és pontos nyílt tartalmú UNIX/Linux/BSD/szabadszoftver információs háttér elkészítése. A Wiktionary egy többnyelvű szótár- és kifejezésgyűjtemény. Több, a Wiki-hez hasonló programot is használhatunk ezen szolgáltatások létrehozására: EditMe, Everything2, SnipSnap.

- **Kereskedelmi, fogyasztóvédelmi szolgáltatások:** közösségi elven szerveződő, a közösség által épített tartalmakból építkeznek. Az egyik legnagyobb médiaismertséget szerzett hazai szolgáltatás a „hálapénz.hu” oldal volt, amelyet jogi úton tiltottak el attól, hogy a „közösségi véleményeket” nyilvánosságra hozza. Érdekes azonban, hogy a babanet¹² tematikus webhelytársalgójában ugyanezek az információk találhatóak meg, és máig működik.

A shwoong egy kereskedelmi célú weboldal, amely a világ bármely részén bármilyen nyelven kiadott könyvet, cikket, honlapot, újságot vagy folyóiratot áttekint, elemez, és ezért honoráriumot is kínál a közreműködőknek.¹³

De hasonló elven működők az Amazon könyvajánlója és sok más on-line könyváruház, antikvárium weboldala is. Néhány könyvtár is lehetővé tette, hogy a katalógusteleket a felhasználók segítségével élővé tegye. Ismertéseket, véleményeket lehet a különböző művekhez írni, pl.: a Stockholm Public Library projektje¹⁴ vagy a balmazújvárosi Lengyel Menyhért Városi Könyvtár videókatalógusa.¹⁵

- **Fájlmegosztók:** BitTorrent, amely egy protokoll és egy fájlcsere kliens program neve is egyben. Ennél az alkalmazásnál a fájlok letöltése decentralizáltan, elszórta elhelyezkedő számítógépekről történik. A fájlokat apró darabokban töltik le, miközben a program már más érdeklődőnek letöltésre kínálja az éppen letöltött darabokat. Minél keresettebb egy fájl, annál több kliens gépnél található meg a darabjai, ezáltal a letöltés gyorsul, ellentétben a központi szerverekkel, ahol a sávszélesség korlátozott. Rendkívül sok működik belőlük az interneten, nagyon gyakran a féllégális, illegális határon egyensúlyozva. Éppen ezért gyakran változik az elérhetőségük.
- **Képmegosztó oldalak:** nagyon népszerűek a felhasználók körében. Lehetővé teszik hogy a regisztrált felhasználók megoszthassák másokkal az általuk készített felvételeket. Azokat kommentálják, értékeljék. Legismertebb a Flickr.¹⁶
- **Videomegosztó portálok:** elvben megegyezik az előző szolgáltatással. Legismertebb a YouTube.¹⁷

Egyéb Web2-es szolgáltatások

- **Hírcsatornák:** (RSS, Atom) lehetővé teszik, hogy egy weboldalra felkerült híreket automatikusan sugározzák a regisztrált felhasználóknak, mentesítve őket a weblapok változásának figyelésétől. Ma már szinte valamennyi magára kicsit is adó weblap, blog, portál rendelkezik ezzel a szolgáltatással.
- **Podcasting:** on-line tartalmak terjesztésének egy formája. Egy hírcsatorna (RSS vagy Atom) segítségével tájékoztatja a felhasználót arról, hogy új tar-

talom áll a rendelkezésére. A podcasting mindenkinek lehetővé teszi, hogy otthon készített „rádióműsorát” elérhetővé tegye a világhálón bárkinek. Ugyanezen technológia képes videók kezelésére is.

- **Mashup:** több Web2.0-s szolgáltatás hibrid használata. Pl. egy tartalommegosztó oldal, vagy egy közösségi oldal összekapcsolása a GoogleMaps szolgáltatással.¹⁸
- **Nyílt forráskódú szoftverek:** egyrészt ezek használatával válik lehetővé a felsorolt szolgáltatások létrehozása, üzemeltetése; másrészt egyre több területen jelennek meg teljes értékű on-line alkalmazások. Például irodai alkalmazások – webes levelező, üzenet- és fájlküldő szolgáltatás, napirendtervező, szövegszerkesztő és táblázatkezelő, képmegosztó rendszer, integrált könyvtári programok – Koha, Evergreen¹⁹ stb. Rendkívül bőséges a választék. Minőségük semmivel sem marad el a fizetős programokétól.²⁰

Az itt leírtakkal igyekeztem röviden bemutatni a Web2.0-val kapcsolatos legfontosabb tudnivalókat, röviden és világosan megfogalmazni tartalmát. filozófiáját és szolgáltatásait. Természetesen a „teljesség igénye nélkül”, hiszen egy állandóan változó, folyamatosan fejlődő világról van szó, amelyben mindig új és új szolgáltatások, ötletek kerülnek előtérbe, esetleg tűnnek el a sülyesztőben.

Bízom benne, hogy a Web 2.0 megismerésével a Könyvtár 2.0 fogalomkörének bemutatása is könnyebb lesz.

Library 2.0 – Könyvtár 2.0

A Web 2.0-ban megfogalmazott szempontok természetesen átültethetőek a különböző szakterületekre is. A könyvtárosok nagyon rövid idő alatt érzékelték ezt, és már 2005 májusában elkezdődött ennek a fogalomnak a könyvtári karrierje.²¹

A hazai szakmai életben is nagyon hamar megjelent, 2006-ban már sokan felvetették, hogy a beszélni kell róla, és reagálni kell azokra a kihívásokra, amelyek a könyvtárakat érték, érik.

Az első hírek a blogokban jelentek meg, majd rövid időn belül a Katalisten, a KIT-ben és egyéb szakmai fórumokon is szóba került, hogy a magyar könyvtárügynek is követnie kell a változásokat.

A változás irányáról, mértékéről, sebességéről, eszközeiről azonban nagyon megoszlanak a vélemények, megosztott a szakma. Sokan vannak, vagyunk, akik értik, érzik a változások szükségességét, de azt is látják, hogy ez milyen és mekkora veszélyekkel jár. Elég itt szemléltetésül idézni egy Katalist-beszélgetés néhány sorát:

„...És ez a veszélyes, ettől tartanak az emberek, a hagyományosan gondolkodó könyvtárosok, és én, az a fiatal ember is, aki mindezen veszélyek láttán is azt mondja, hogy nem tehet másként a könyvtár, mint alkalmazza ezeket az eszközöket. Mert ha nem mi tesszük, megteszi valami cég előbb-utóbb, és abban kevesebb lesz a köszönet... És hiába győzködsz minket, igazából tényleg érezni lehet – no, nem az intellektussal, hanem valami mással –, hogy ez a permanens technológiai change, amibe kerültünk, amibe valahogyan belekényszerültünk, az emberséget, a humanumot veszélyezteti, korlátozza, mechanizálja...”²²

Nem egy új technika meghonosodásáról van szó, mint eddig, hanem egy teljesen új szemléletmód bevezetéséről. Arról, hogy az új körülmények között a könyvtár = **alkalmazkodó könyvtár**. Hívhatjuk **Könyvtár X.0**-nak is! Akár félévente, évente új és új verziószámot adva, hogy a médiában jól eladható legyen...

Folyamatos változásról van szó, ahol már soha nem lesz idő tökéletes termékek létrehozására. Nem engedik a korlátok – az idő, információmennyiség, felhasználók, fenntartók stb. Állandó aszinkronitásban kell dolgozni, fel kell adni az egyirányú ismeretközlés monopóliumát. Fel kell vállalni – ami talán a legnehezebb – a folyamatos kihívásokat, az állandó bizonytalanságot és az igen gyakori „tévedést”, a korrekciót.

A **könyvtáros = alkalmazkodó könyvtáros**. A hagyományos kompetenciákon túl újakat kell elsajátítania, amiből a legfontosabb a nagyfokú rugalmasság, nyitottság minden kezdeményezésre (a felsorolást lehetne folytatni – de ez nem az én „kompetenciám”).

Nagyon nehéz, de vállalni kell azt az attitűdöt, amit az egyik hazai „guru” megfogalmazott a blogjában a Könyvtár 2.0-ról: *„Igazából nem tudom megfogalmazni. Én állítólag azt csinálom, mondtam ezt már én is, más is, próbáltuk elemezni, meghatározni, de mindig belemarkoltunk valószínűleg a semmibe. Azt nem mondanám, hogy bullshít-generátor a blogom, de mondjuk azt, hogy aki nagyon elméleti síkon foglalkozik a dologgal, az közel jár hozzá. (Ilyet itthon nem is ismerek hál'istennek.)*

Nézzük meg, mit jelent, jelenthet innen az asztalom mögül az egyes résztvevőknek a Könyvtár 2.0 fogalom... Valami olyasmi jött ki az egészből, hogy a K2-t baromi nehéz elkapni. Leginkább azt lehetne mondani, hogy tendencia...”²³

Szerintem az utolsó szóval a szerző eltalálta a Könyvtár 2.0 lényegét: **„tendencia”!** Vagyis nem lezárt, pontosan leírható folyamatról van szó. Ami elmondható róla az, hogy most éppen ezt és ezt értjük rajta. Az éppen aktuális folyamatok írják le a lényegét.

A legfontosabb kérdésnek azt tartom, hogy a kulcsszereplők változásai miként változtatják meg a könyvtárakat? Milyen új szerepeket kell vállalnia a jövőben a könyvtáraknak és a könyvtárosoknak? Erre csak állandóan változó válaszokat tudunk adni, vagyis folyamatosan újra kell definiálni önmagunkat és a feladatainkat. Nehéz lesz!

Bár sokat foglalkozom a kérdéssel, sokat olvasok a témáról, nincsenek kész válaszaim. Azt látom, hogy másnak se nagyon. Vannak ötleteim, hogy a Web 2.0 eszközeivel, annak mintájára milyen alkalmazásokat lehetne behozni a könyvtárakba, de nem tudom, hogy ez válasz lesz-e arra, hogy milyen legyen a jövő?

Minden könyvtár és könyvtáros egy kicsit magára lesz utalva ebben a folyamatban. A tapasztalatok hagyományos cseréje is átteődik a virtualitás világába. Egyenként kell megtalálni azokat az eszközöket, amelyeket alkalmaznak. Ezek közül az egyik beválik, a másik nem. Egyik helyen működni fog, a másikon nem. Egyik sem azt fogja jelenteni, hogy jó vagy rossz. Inkább a bevált és nem működő fogalmakkal lehet majd ezt helyettesíteni. Ami az egyik helyen sikeres, azzal érdemes máshol is próbálkozni – de egyáltalán nem biztos, hogy majd ott is ugyanolyan sikert fog jelenteni. A 2.0-s könyvtári alkalmazások sikere azon fog múlni, milyen mértékben sikerül azokat elfogadtatni, népszerűsíteni a felhasználók körében.

Itt kerül elő a régóta emlegetett felhasználó! Eddig csak beszéltünk a fontosságáról, de a jövőben sokkal mérhetőbben jelenik meg valamennyi szolgáltatásban. Minden alkalmazás értékét az fogja megadni, hogyan fogadja az OLVASÓ!

Nézzük meg, melyek azok a kérdéskörök, amelyek leginkább előtérbe kerülnek, amikor a szakmánk megújulásáról beszélünk!

- **Kitüntetett pont marad-e az információ- és tudás folyamataiban a könyv, a könyvtáros és a könyvtár?** A válasz: nem! Nagyon sokszereplőssé válik a terep. A könyv és a hagyományos papíralapú hordozók egyre inkább háttérbe szorulnak a digitális hordozókon található tartalmakkal szemben. A könyvtár ezzel párhuzamosan mindinkább elveszti az információ megőrző szerepét. Bármit mond a szakma, bármennyit beszélünk a minőségről és más szempontokról, már ma is látszik, hogy ez a tendencia egyre gyorsuló ütemben tovább folytatódik. Egyre kevésbé lesznek a könyvtárak az információ tárolásnak egyedüli letéteményesei. Már ma is teljesen természetes, hogy akár egy-egy magánszemély is nagyságrendekkel több információval rendelkezik egy kisebb szakterületről, mint a legfelkészültebb szakkönyvtár. És akkor még nem beszélünk a piaci szereplőkről!

A könyvtáros – bármilyen felkészült is – csak egy ember. A kollektív tudással szemben csak vesztes maradhat.

- **Közösségi pont?** Véleményem szerint elsősorban a területi ellátást folytató könyvtárak körében lehet az egyik fennmaradást segítő lehetőség. Az egyik kulcsszereplő, a „döntéshozó” jelenleg támogatja ezt az elképzelést. Tehát mindenképpen érdemes rá figyelni és megoldásokat keresni. Ez nem azt jelenti, hogy passzívan „felkínáljuk” az olvasónak ezt a lehetőséget, hanem nagyon is aktívan kell kialakítani, létrehozni, működtetni ezeket a közösségeket. Függetlenül attól, hogy ennek fizikai vagy virtuális megvalósulása lesz-e. Lásd a közösségszervező és közösségi kapcsolatokat menedzselő alkalmazások felhasználását.

A hazai könyvtárak és könyvtárosok egy része már felfedezte ezeket, és eljutott odáig, hogy virtuális közösségeket kellene létrehozni. Ennek egyik jeleként a könyvtárak megjelentek a közösségi oldalakon (pl. iwiv). A gond csak az, hogy nem tudnak ezekkel mit kezdeni! Nem tudják, hogyan tovább. Nem elég merészen alkalmazni ezeket az eszközöket. Hiába a lehetőség, a közösség építésre, felhasználói csoportok létrehozására, fórumok kialakítására, azonnali üzenetek továbbítására, apróhirdetésekre, célzott információ továbbítására. Mindössze a könyvtárak 3 százaléka élt azzal a lehetőséggel, hogy ezek egy részét használja is. (84 könyvtárból 3-4)²⁴.

A virtuális közösségek megszervezése elsősorban vezetői szemléletváltást kell, hogy jelentsen! El kell fogadni, hogy a beosztott önállóan kezdeményezhessen, és el kell fogadni, hogy ebben a munkaformában mindig ott van a hibázás lehetősége is, mert nincs a dolgozó mögött állandóan a kollektíva, aki támogatja, segítse. A hibázás itt nem büntetendő, hanem javítandó tényezőként van jelen! Aki a tűzvonalban van, annak rögtön válaszolnia, azonnal reagálnia kell. Gyakran nem kielégítő, pontatlan a válasz. A régi felfogásban ezt kiküszöbölte az ellenőrzés többlépcsős rendszere. Igen ám, de egy CHAT-csatornán nincs késleltetési lehetőség. Egy fórumon „csípőből” kell megválaszolni kérdéseket. Tehát nagyobb a tévedés lehetősége.

Vagyis fel kell készülni arra, hogy a hiba be van építve, kódolva van az ezeket az eszközöket alkalmazó könyvtárosoknál. Meg kell adni a lehetőséget, hogy a kollektív tudás korigálja az esetleges tévedéseket. A korrekciók is ugyanúgy a nyilvánosság előtt zajlanak, mint maga az elvégzett munka. Ez óriási hátrányt jelent majd a magánemberekkel szemben folytatott versenyben. Hiszen nekik nincs fenntartójuk, felettes számonkérő szervük. nyugodtan tévedhetnek, vagy mondhatnak szándékosan hülyeségeket. Míg egy hasonló helyzetben dolgozó könyvtárostól mindig számonkérhetik a tévedéseit. Napjainkban ez még nagyon könnyen az állásába is kerülhet!

- **Nemcsak olvasás, hanem egyéb aktivitások színhelye.** Rímél a közösségi pontra. talán annyival hővebb, hogy kiterjeszti a könyvtár funkcióját az „egyéb aktivitások” kifejezéssel. Erre is látunk megoldásokat. Eddig a valós fizikai térben történtek: előadások, találkozók stb. A könyvtárak régóta alkalmazzák ezt az olvasók megnyerésére. A Könyvtár 2.0 ezen a területen egyrészt az ehhez szükséges terek kialakításában tud segíteni²⁵, másrészt szintén átteszi ezeket a virtuális térbe. Az első könyvtár már 2005-ben megjelent a Second Life-ban.²⁶ Meggyőződésem, hogy hamarosan lesz magyar követője is. A kérdés, hogy ezt vajon melyik könyvtár fogja megvalósítani? (Az én tippem: egy gyerekkönyvtár!) Könyvtárnak kell-e ezt elkészíteni vagy inkább kérjünk meg néhány tehetséges olvasót – lehetőleg a legfiatalabb korosztályból –, hogy működtesse ezt nekünk?
- **Belső információ és tudásmenedzsment folyamatok felfrissítése.** Customer Relationship Management (CRM) kifejezés, amely magyarul ügyfélkapcsolat-kezelés. A könyvtáros fülének elég rosszul hangzó kifejezés – elég, ha a közszolgáltatókkal folytatott telefonos meccseinkre gondolunk –, de megkerülhetetlen. A Katalisten nemrégiben folyt hosszú párbeszéd a kérdésről. A támogató és a fontosságát megkérdőjelező oldal is nagyon fontos szempontokat sorolt fel. Meggyőződésem, hogy hamarosan nem „szeretet” kérdése lesz, hanem minden nagyobb könyvtárban alapkövetelmény. Másként nem leszünk képesek kezelni a szükséges információkat. (Lásd: Katalist archívum: a „CRM-vitához” fejléccel 23 hozzászólás tárgyalja ezt a kérdést 2007. november 20-áig).
- **Az olvasóból közbeszóló, kommentáló partner lesz.** Két oldalról is megközelíthető tendencia. Az első megközelítésben az olvasó a dinamikus weblapon felkínált lehetőségekkel élve állandó kommunikációs kapcsolatban állhat a könyvtárral. Eszközei: vendégkönyvek, fórumok, könyvtári blog kommentárok. A másik megközelítésben a felhasználók saját kommunikációs csatornáikat használják arra, hogy véleményüket, információikat eljuttassák a könyvtárakba. Eszközei a blogok, a közösségi oldalak.
- **Információ nemcsak a könyvtárban érhető el, hanem a világ bármely pontján.** Ez a tendencia az elektronikus könyvtárak kialakulásával indult el, ma egyre inkább gyorsulni látszik. Már a világ minden országában kiemelt stratégiai cél a hagyományos dokumentumok digitalizálása. Ebből nemcsak a könyvtárak, hanem a piacorientált vállalkozások is aktívan részt kérnek. Egyre nő a csak digitális formában létező információk mennyisége is. Jelenleg egyedül a szerzői jogi szabályozás jelent akadályt a „hivatalos oldalnak”, hogy az így rendelkezésre álló információtömeget teljesen szabadon

hozzáférhetővé tegye. A magánszféra ezzel szemben kikerüli ezt az akadályt, és gyakorlatilag szinte minden igazán „érdekes” információt elérhetővé tesz.²⁷ A könyvtáraknak fel kell készülniük arra, hogy az a hatalmas információs vagyont, ami jelenleg csak náluk található meg, továbbra is rajtuk keresztül legyen elérhető. Erőteljes lobbitevékenységet kell folytatni abba az irányba, hogy a „hivatalos” jogi korlátozás a könyvtárak számára is tegye lehetővé a digitális információk rendelkezésre bocsátását, ugyanúgy, mint a hagyományos dokumentumok esetében is történt. Ennek érdekében biztosítani kell, hogy minden felhasználó részére a hét minden napján 24 órában álljanak rendelkezésre a könyvtári szolgáltatások. Eszközei lehetnek: a hírszatórnák, a csevegőszobák, a wikik stb.

- **Az információfeldolgozás is közösségi folyamattá válik.** A megnövekedett információmennyiségben való eligazodással, valamint annak feldolgozásával a könyvtári világ már most sem képes lépést tartani. Lényegében feladták, hogy az interneten megtalálható információkat gyűjtsék, feldolgozzák. Halvány próbálkozások vannak arra, hogy egy-egy értékesebb szeletét kezeljék, de minden erőfeszítés ellenére ez egyre reménytelenebbnek látszik. Az információkban való eligazodás ma már teljes mértékben meghaladja egy-egy könyvtár kompetenciáját, de nyugodtan kijelenthetjük, hogy a könyvtárosok kollektív erőfeszítései is hamarosan kimerülnek. Mi a megoldás? A felhasználók bevonása az információk osztályozásába és feltárásába. Ennek egyik eszköze a linkgyűjtemények használata²⁸, vagy a folkszónómia lehetőségének biztosítása a könyvtári információfeldolgozás során. A működő könyvtári alkalmazások elsősorban a nyílt forráskódú OPAC-okat használó könyvtárakban találhatók, amelyek lehetővé teszik a „címkefelhő” használatát a katalógusaikban.
- **Dinamikus felhasználói oldal.** Az eddigi weblapokkal ellentétben biztosítani kell a lehetőséget a felhasználóknak, hogy a könyvtár valamennyi szolgáltatásához hozzáférhessenek, arról véleményt nyilvánítsanak, illetve legnagyobb részét szabadon szerkeszthessék. A könyvtáros társadalom részére jelenleg ez teljességgel elképzelhetetlen és a legnagyobb szentségtörésnek látszik (olvasói katalógizálás, tartalmi feltárás stb.). Pedig nem az! Már találhatunk rá példát, hogy a felhasználók építenek egy katalógust – LibraryThing²⁹ – vagy annak egy részét közösségi katalógusként – UTCA.³⁰ De ettől egyszerűbb megoldások is léteznek: véleménynyilvánítás egy-egy elolvasott könyvről; kommentárok, beszámolók, videofelvételek, fotók elhelyezése a felhasználók által, recenziók az olvasott, hallgatott vagy nézett dokumentumról stb. Ezekre már jelenleg is vannak példák. Az ehhez szükséges szoftverek már megtalálhatóak a hálózaton³¹ és minimális technikai ismerettel használhatóak.³²
- **Közzététel – közreműködés.** Az előző probléma megfogalmazása kissé más megközelítésben. Eddig a könyvtárak közzétettek információkat. A jövőben ezt fel kell hogy váltsa a közreműködés az információk előállításában. (A kezdeményező szerep már nem a könyvtárak privilégiuma lesz.)
- **Kétirányú kommunikáció.** Az összes előző felvetésben megtalálható ez az elem. De érdemes külön is kiemelni, mert rendkívül fontos, hogy itt **egyenrangú felek kétirányú kommunikációjáról** van szó. Meg kell változtatni a

„hivatali” szemléletet, és teljesértékű partneri viszonyt kell kialakítani. Nagyon nehéz feladat, hiszen ezt nem tanultuk, nem gyakorolhattuk. Ráadásul igen nehéz megtanulni ennek a kezelését. E szerepsajátítás hiányában minden technikai fejlesztés, minden 2.0-s próbálkozás zsákutcába juthat.

Miért jó a könyvtáraknak a 2.0-s fejlődés?

Rossz a kérdés!

Az orvos nem kérdezi a betegtől, hogy ízlett-e a gyógyszer! Hanem azt mondja: ahhoz, hogy tovább élj, vedd be ezeket a gyógyszereket, ha nem teszed, akkor magadnak ártasz.

Nekünk is ez az alternatívánk van. Nyeljük le a Web 2.0-s gyógyszereket, alakítjuk át életmódunkat. Nem lesz könnyű! Ehhez sok mindenről le kell mondani az eddig megszokott életünkéből, és sok új dolgot kell megtanulnunk. De bízom benne, hogy a könyvtáraknak és a könyvtárosoknak közösen sikerülni fog, képesek lesznek arra, hogy szemléletet váltsanak, képessé váljanak a megújulásra.

JEGYZETEK

- 1 Pintér Róbert: Kettő pont nulla – avagy van-e jövője a mai könyvtáraknak? Új kommunikációs lehetőségek a könyvtárban. Konferencia, FSZEK, 2007. november 19.
- 2 *ek.klog.hu/2007/11/14/filozofia-es-gyakorlat-avagy-mi-fan-terem-a-k2-de-mostmar-tenyleg/* (2007. 11. 18.)
- 3 Web 2.0 szubjektíven In. *web.buzz.hu/tags/web2/* (2007. 11. 18.)
- 4 *en.wikipedia.org/wiki/Web_3.0* (2007. 11. 19.); Library 3.0: where art our skills? In. *www.ifla.org/IV/ifla73/papers/151-Saw_Todd-en.pdf* (2007. 11. 21.)
- 5 *en.wikipedia.org/wiki/Web_2.0#_note-graham* (2007. 11. 18.)
- 6 *www.klog.hu* (2007. 11. 20.)
- 7 *www.daypop.com*, *www.kurohin.org*
- 8 *harleqin.blogspot.com* (2007. 11. 20.)
- 9 *www.startlap.hu/support/szerk.html* (2007. 11. 21.)
- 10 *www.iwiv.hu* (2007. 11. 21.)
- 11 *hu.wikipedia.org/wiki/Kezd%C5%91lap* (2007. 11. 21.)
- 12 *www.babanet.hu* (2007. 11. 21.)
- 13 *www.shvoong.com* ; magyar változat: *hu.shvoong.com/* (2007. 11. 21.)
- 14 *www.interbib.se/default.asp?id=3762* (2007. 11. 21.)
- 15 *opac.lmvk.hu/videodb/index.php* (2007. 11. 21.)
- 16 *www.flickr.com* (2007. 11. 21.)
- 17 *www.youtube.com* (2007. 11. 21.)
- 18 *www.topictrends.com* – A Flickr, a Google Maps, a YouTube összekapcsolása. (2007. 11. 21.)
- 19 *koha.org/* (2007. 11. 21.)
- 20 *www.download.com/* (2007. 11. 21.)
- 21 Miller, P. Do libraries matter?: The rise of library 2.0 (A Talis White Paper), Talis. Retrieved May 18, 2005. *http://www.talis.com/downloads/white_papers/DoLibraries-Matter.pdf* (2007. 11. 18.)
- 22 Budai László hozzászólása a CRM-vitához. Katalist. (2007. 11. 20.)

- 23 ek.klog.hu/2007/11/14/filozofia-es-gyakorlat-avagy-mi-fan-terem-a-k2-de-mostmar-tenyleg/ (2007. 11. 20.)
- 24 Networkshop 2007 konferencia. Eger, 2007. 04. 11-13. Könyvtár 2.0 / Ládi László
- 25 konyvtarepiteszet.klog.hu/ (2007. 11. 21.)
- 26 foo.secondlifeherald.com/slh/2005/01/turning_the_pag.html (2007. 11. 21.)
- 27 Pontos hivatkozást ebben az esetben nem adok a legalitás bizonytalan kérdése miatt. Ebben a kérdésben mindenki kérdezze meg tizenéves ismerősét. Ismereteik ezen a területen kimeríthetetlenek és naprakészek.
- 28 del.icio.us/ (2007. 11. 21.)
- 29 www.LibraryThing.com (2007. 11. 21.)
- 30 www.vein.hu/library/iksz/serv/kl/full0705/28-29.pdf. (2007. 11. 21.)
- 31 ol.klog.hu/ (2007. 11. 21.)
- 32 opac.lmvk.hu/video/db/index.php (2007. 11. 21.)

Ládi László

HUMANUS – Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa

2008. február 5-én adtuk át a Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisát (HUMANUS) a nagyközönségnek: ettől a naptól érhető el a szolgáltatás honlapja, azon keresztül a bibliográfiai adatbázis. Elképzelhető tehát, hogy e cikk olvasói számára már ismerős e név. Az adatbázist az Országos Széchényi Könyvtár Gyűjteményfejlesztési és Feldolgozási Igazgatója, valamint az általa felügyelt, vezetett Humántudományi Bibliográfiai Osztály (HBO) „tervezte”.

A következőkben a Humántudományi Bibliográfiai Osztály munkatársaiként amolyan „hogyan készült” ráadással, háttérmagyarázatokkal szeretnénk meglepni az olvasókat. Nem rendszerleírást, -ismertetést végzünk.

Előjáróban fontosnak tartjuk azt is megjegyezni, hogy ezt a nyitó állapotot nem tekintjük feltétlenül lezártnak, véglegesnek; a széles értelemben vett szakmai közönség, közösség véleménye kulcsfontosságú számunkra, így amennyiben majd megosztják velünk meglátásaikat, örömmel kamatoztatjuk.

A névadás lépései

Humántudományi

Két tényező, nevezetesen a humán- és társadalomtudományok (*Human and Social Sciences / Human- und Sozialwissenschaften*) nemzetközileg elterjedt tudományfelosztás léte, illetve a tény, hogy a magyar vonatkozású társadalomtudományi szakirodalom bibliográfiai feldolgozása biztosítottnak tekinthető, együttesen magyarázzák a névadást. E két tényező azt sugallta, hogy a fennmaradó, jelenleg többnyire szakkbibiográfiai nélküli tudományterületek átfogó jelölésére, multidisz-

ciplináris adatbázis neveként bevezethető, megállja a helyét a **humántudomány** megnevezés. S a névadás apropóján máris egy-két szó az e bibliográfiai adatbázisban tárgyalt dokumentumtípusokról.

Tanulmányok és Cikkek

Ennek az adatbázisnak a rendeltetése: lehetővé tenni a – könyvtári szakszót használva – részdokumentumok HUNMARC-ra épülő bibliográfiai leírását, ugyanakkor az e dokumentumtípusok által felvetett sajátosságokra ésszerű, kényelmes, meggyőző megoldást találni, illetve kínálni. A részdokumentumok kifejezés nem könyvtáros szakemberek számára bizonyára nehézkes, így névként nem akartuk szerepeltetni. A felhasználó a „tanulmányok és cikkek” pontosítást bizonyára könnyedén érti.

Humántudományi Tanulmányok és Cikkek Adatbázisa: Ugyan a névkeresést tovább is folytathattuk volna (Mi a szép, a tökéletes?), de ennél a névformánál mint alapnévnel (amelyet természetesen nem mi találtunk meg, hiszen ha az ember valamit sokáig néz, fennáll a veszélye annak, hogy egyre kevésbé tudja kamatoztatni vélt ötletességét) megállapodtunk. Cserébe szerettünk volna egy szájra álló, rövid, azaz olyan nevet találni, amely eleget tesz a megjegyezhetőség követelményének: hosszas ötletelés után dőlt el, hogy a szolgáltatás neve **HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikkek Adatbázisa)** lesz. Azért érezzük különösen szerencsésnek ezt az elnevezést, mert egyszerre utal a körébe vont tudományterületek klasszikus örökségére, és első hallásra könnyen megjegyezhetővé teszi az általunk kínált újdonságot. (Sőt, még a lelkiismeretünk háborgását is elaltatta: az alapnévben ugyanis sehol nem szerepel a harmadik gyűjtőkori szűkítési szempont, azaz a magyar vonatkozású. Lehet idegen nyelvű, de magyar tárgyú, vagy magyar személy által írt. Kis csúsztatással felfoghatjuk a humántudományból kölcsön kapott „hu”-t a *hungarus* szó kezdéseként.)

A magyar vonatkozású humántudományi folyóiratok (időszaki kiadványok) és tanulmánykötetek megszámlálható mennyiségben jelennek meg ugyan, de bizonyított tény, hogy önállóan egyetlen szakintézmény, könyvtár sem képes azok „naprakész” feldolgozására.

Márpedig a tudományos kutatás újabb (rész)eredményeit hozó, jelentő cikkek, tanulmányok esetében azok szakbibliográfiai adatbázisba történő „felvételének” időpontja is kulcsfontosságú: a **naprakészség** a cikkadatbázisok egyik minőségi mutatója.

Senki nem vitatja, hogy a humántudományok területén is kellene szakbibliográfiák: irodalomtudományi, történettudományi–történelemtudományi, filozófiatudományi stb. szakbibliográfiák – az egyetemisták, a főiskolások számára, a gimnazisták számára, talán nem tűnik naivságnak, az újságírók számára, a szó legnemesebb értelmében vett „érdeklődők” számára.

A humántudományok területén Magyarországon is léteznek ún. magfolyóiratok, de a legtöbb humántudományi folyóirat több tudományterülethez is tartozó publikációkat jelent meg, és – a tudományos publikációk természeténél fogva – adott publikáció több tudományterülethez is tartozhat.

A kérdés: mikor lesz e kiadványokból ilyen bibliográfia, bibliográfiák? Hogyan lehet felszámolni a hiányt? Állítsa elő minden tudományterület könyvtári rendszere az őt megillető szakbibliográfiát? Várni kell erre?

A megoldás: megfelelő számítástechnikai háttér megtervezésével és kivitelezésével meg lehet teremteni az elvi lehetőségét a naprakész szakbibliográfiák, illetve együttesen a multidiszciplináris szakbibliográfia előállításának és szolgáltatásának. A második feltétel a könyvtárak, kiadók, kutatócsoportok együttműködésének megszervezése, koordinálása.

Kézenfekvő a játékszabály – itt csak az időszaki kiadványokra, és csak a kurrens anyagra vonatkozó játékszabályt ismertetjük:

- az együttműködő felek állapodjanak meg a szűkebb szakterületekben, és valamennyi szakterületnek legyen felelős intézménye;
- ezek mindegyike ismertesse az egyes szakterülethez tartozó publikációk ismérveit, azaz a tartalmi feltárás generikus szintjének paramétereit a többi együttműködő partnerrel;
- az együttműködő felek összesítsék a humántudományi időszaki kiadványokat;
- az együttműködő felek mindegyike válasszon – megegyezés alapján – időszaki kiadvány(oka)t, és annak összes részdokumentumát dolgozza fel, naprakészen (hogy semmi se maradjon ki, és ezért ne kelljen azt újra átlapozni stb.);
- a feldolgozás feltétele: HUNMARC-ra épülő bibliográfia rendszer;
- itt csak a legegyszerűbb esetet, a HUMANUS-ba történő on-line adatbevitel útját ismertetjük:
  - on-line adatbevitel a HUMANUS-ba, az ún. formai feltárás elvégzése;
  - a részdokumentum generikus szinten történő tartalmi feltárása, leírása – pl.: irodalomtudomány, filozófiatudomány;
  - ha a publikáció csak a formai leírást végző könyvtár szakterületéhez tartozik: a formai leírás mellett elvégzi a tartalmi feltárást, saját rendszere szerint;
  - ha a publikáció más tudományterülethez, vagy több tudományterülethez is tartozik: elvégzi a generikus tartalmi feltárást, azaz kijelöli pl. „irodalomtudomány” területre;
  - az irodalomtudomány szakterületének könyvtára tartalmilag feltárja a részdokumentumot.

A megvalósítás szakaszai

Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) vezetősége határozatot hozott a szükséges **számítástechnikai rendszer** és az **együttműködésen alapuló szolgáltatás modelljének** kidolgozásáról, majd a Gyűjteményfejlesztési és Feldolgozási Igazgató vezetésével 2006 áprilisában megkezdődött a tervezés a Humántudományi Bibliográfiai Osztályon. A munkafolyamatok szoftveres háttérét a Szegedi Tudományegyetem BODZA elnevezésű keretrendszere adja, amely a MOKKA-R és a MOKKA-MS fejlesztésével már bizonyította, hogy alkalmas hasonló feladatok ellátására.

Az előkészítő munka során meg kellett fogalmazni az adatbázis feladataival és működ(t)ésével kapcsolatos alapelveket. Célunk az volt, hogy az elkészült „termék” a felhasználók széles körű érdeklődésére tartson számot, és új, értéknövelt könyvtári szolgáltatás formájában – a korszerű informatikai lehetőségek kihasználásával – hozzájáruljon a nemzetközi és a magyar humántudományi kutatáshoz.

Olyan számítástechnikai rendszer és működési modell kidolgozása volt a célunk, amelyek együttesen biztosítják:

- a már létező, vonatkozó könyvtári szolgáltatások integrálását;
- az együttműködési potenciállal jellemezhető, de jelenleg ilyen szolgáltatást. munkát nem végző különböző intézmények (könyvtárak, kiadók, kutatócsoportok) bevonásának lehetőségét.

Számítástechnikai rendszer

A számítástechnikai rendszer feladata, hogy kidolgozza a BODZÁ-nak a részdokumentumok (azaz cikkek és tanulmányok) analitikus bibliográfiai leírására adaptált, HUNMARC adatcsere-formátumon alapuló változatát, modulját. Alkalmasnak kell lennie arra, hogy ésszerű, kényelmes megoldást találjon e dokumentumtípusok jellegéből fakadó valamennyi, hazai rendszerek által mindeddig nem tárgyalt (vagy tárgyalt, de nem megfelelően megoldott) sajátosságra. A rendszerrel szembeni másik alapelvárás a következő: biztosítsa a különböző együttműködő partnerek által végzett közös feldolgozást (az adatbázis növekedésének alapfeltétele).

A feldolgozó és rendszertesztelési munka a rendszerfejlesztés megvalósításának szakaszaival párhuzamosan zajlott a Humántudományi Bibliográfiai Osztályon.

A működési modell kidolgozása

Egyértelmű, hogy az optimális állapot – azaz valamennyi magyar vonatkozású humántudományi tanulmány és cikk naprakész bibliográfiai rendszerben történő feldolgozása – kizárólag intézményi együttműködéssel érhető el. Nem kétséges, hogy ehhez **átlátható, világos együttműködési formára** van szükség.

Miután felmértük a potenciális együttműködő partnerek körét (szakterület, intézménytípus, vonatkozó jelenlegi teljesítmény, jelenlegi könyvtári feldolgozó munkáinak rendszere), a több szakaszban történő együttműködési felkérés mellett döntöttünk. Mindazonáltal célunk, hogy a rendszer távlatilag bizonyos értelemben önfejlődővé válhasson, azaz reményeink szerint a potenciális partnerek önként csatlakoznak majd.

Az első szakaszban az volt a szándékunk, hogy különböző intézménytípusok felkeresésével modellálhassuk a távlati együttműködést. Praktikus okokból – a földrajzi közelség okán – budapesti partnereket kerestünk fel, és az időközben a Humántudományi Bibliográfiai Osztály által létrehozott reprezentatív mennyiségű rekorddal bemutattuk az on-line feldolgozásra alkalmas rendszert.

Még egyszer a közös feldolgozás alapvető szabályairól

Maradjunk – első körben – az időszaki kiadványok közös feldolgozásának megvalósításánál. Megkönnyebbülésünkre az első közös egyeztetéskor az együttműködő felek „egyetértettek” a már említett játékszabályban: az együttműködő

partner vállalja adott időszaki kiadvány folyamatos és teljes (borítótól borítóig történő) feldolgozását.

Szakbibliográfiai rendszerről lévén szó, az együttműködő partner a saját tudományterületének kiadványait dolgozza és tárja fel – mindazonáltal nyitottnak kell lennie a helyismereti anyag befogadására is. Rekordszinten generikus tartalmi feltárást végzünk, amely valamennyi partner szoros együttműködését feltételezi: a feldolgozó könyvtár azt a rekordot, amely más szakterület(ek)hez is sorolható, kijelöli, és „átadja” az érintett intézmény(ek)nek.

A szolgáltatás profiljának megteremtése

A HUMANUS (Humántudományi Tanulmányok és Cikk Adatbázisa) névformáknál való megállapodás után nem maradt más hátra, mint hogy megtervezük egyéni arculatunkat: a működési formát is láttató saját honlapot.

Elegáns megoldások – a BODZA és a részdokumentumok bibliográfiai leírása

Befejezésként a részdokumentumok leírására kialakított BODZA-rendszer néhány újdonságszámba menő, elegáns megoldásával ismertetjük meg az olvasót.

1. A BODZA által futtatott egyéb adatbázisok használói már ismerik a *két részre osztott képernyőt*, melynek ésszerűsége igazán használat közben mutatkozik meg. A találati halmaz listás megtekintésekor adott rekordra kattintva átrendeződik a kép:

- a bal képernyőrészen fut a találati halmaz;
- a jobb képernyőrészen bomlik ki a kiválasztott rekord.

Nem kell tehát visszalapoznunk, nem veszítjük el a fonalat, a rálátást a találati halmazra. Ha sorban akarjuk végignézni a találatokat, egyértelműen látjuk, hol tartunk, nem veszíthetjük el a fonalat, a továbblépés lehetősége valóban kézre áll”.

Ráadásul adott rekord sorszámára kattintva azt automatikusan listázásra jelöljük ki. Bizonyos, hogy a tételek exportálására is szofisztikált, szellemes megoldást fog találni a rendszerfejlesztő – ez a fejlesztés folyamatban van.

2. A két részre osztott képernyő adottságát a cikkadatbázis saját igényeinek megfelelő testre szabása egészíti ki.

Időszaki kiadványok bibliográfiai adatbázisa esetében minimális elvárásnak tekinthető, hogy a rendszer által feldolgozott kiadványok betűrendes listája lekérdezhető legyen (az aktualizált lista kifejezés még ismerős, de már a múlté).

Továbbmenve, a felhasználónak „joga van” tudni, hogy adott időszaki kiadvány mely füzet számait tartalmazza a rendszer. (A szemináriumi dolgozatok esetében is a „nézd át ennek és ennek a folyóiratnak ezt és ezt az évfolyamát” kötelezettségnek kell eleget tenni.) Ismerjük a nyomtatott bibliográfiai *Feldolgozott folyóiratok címjegyzéke* oldalait: egyesek a folyóiratok címe mellett közlik, hogy mely füzetekből készült a bibliográfia, míg

mások csak a folyóiratok címét árulják el. Nyomtatott formában időszakosan megjelenő, akár egyazon tudományterületre vonatkozó bibliográfiák két füzetében is már bizonytalanok maradunk picit összetettebb kérdés esetében: mely folyóirat mely füzetét néztük is át?

A HUMANUS a folyóirat-címlista oldalán már egyértelműsége törekszik ebben a tekintetben: jelzi a folyóirathoz tartozó tételek számát, s az „év-folyam szerint összesítve” továbblépési pont után a jobb felső legördülő menüből a „füzetszám” rendezési szempont érvényesítésével a megjelenés időrendjében listázza a kiadvány legkisebb egységét (füzet, kötet: ezen belül növekvő oldalszám szerint).

Konkrét publikációk keresése esetében sem haszontalan rálátást nyerni egy folyóirat szakmai profiljára, adott kiadvány néhány évfolyamának állapozása révén. A két részre osztott képernyő ebből a megközelítési irányból is nagyvonalú megoldás.

3. A cikkeket és tanulmányokat tartalmazó adatbázisban több dokumentumtípus szerepel:
  - cikkek, tanulmányok,
  - ezek gazdadokumentumai, azaz időszaki kiadványok, valamint könyvek.
  - könyvek recenziói.

Mivel az adatbázisban különböző dokumentumtípusok bibliográfiai adatai szerepelnek, a célszerűség és könnyebb átláthatóság érdekében ikonokat használtunk ezek megkülönböztetésére.

4. Amennyiben a folyóirat archivált változata megtalálható az Elektronikus Periodika Adatbázisban (vagyis rendelkezünk annak nyilvános hozzáféréssel), szerzői jogilag tisztázott elektronikus formátumával), a bibliográfiai rekord a felhasználó számára felkínálja a teljes szöveget. Ezáltal maximális mértékben kiszolgáljuk az igényeit, hiszen a keresési folyamat végén nemcsak adatokat kap a keresett dokumentumról, de azonnal el is olvashatja.

A „borítótól borítóig feldolgozás” következetesen alkalmazott elvünk óriási szerepe van a tudományterületek szerinti együttműködésben. Egyfelől ez az elv jelent garanciát arra, hogy egyetlen folyóirat-publikáció sem marad ki az adatbázisból, így feleslegessé válik ismét kézbe venni az orgánomot, utánajárni a fel nem dolgozott anyagnak. Másfelől olyan publikációk is helyet kapnak a találatok között, amelyeket – bár informatívak – eddig kevésbé tekintettek lényegesnek. Csak egy példa: a *Tiszatáj* folyóirat hátsó belső borítóján olvasható *Szerkesztői asztal* hírei teljes szöveggel, egymás után megjelenítve komoly értékkel bírhatnak a lap és Szeged szellemi légkörének megrajzolásához – akár több évtized távlatából.

Bízunk benne, hogy rövid ismertetésünk felkeltette a 3K olvasóinak érdeklődését az adatbázis iránt. Nem maradt más hátra: kellemes böngészést kívánunk a HUMANUS – reményeink szerint rohamosan gyarapodó – felhasználói és közreműködői közönségének!

Tamás Kincső–Vasbányai Ferenc

Határtalan irodalom

Konferencia a Berzsényi Dániel Könyvtárban

Határmenti népek kortárs irodalma a pannon térségben címmel a Berzsényi Dániel Könyvtár szervezett kétnapos konferenciát Szombathelyen, 2007. szeptember 20–21-én. Szeptember 22-én Kőszegen *Itt kezdődött a reformkor* címmel társrendezvény kapcsolódott hozzá. A konferencia ötlete a könyvtár igazgatójától, Pallósiné dr. Toldi Mártától származott, aki már régóta tervezett –elsősorban könyvtárosok számára – egy olyan továbbképzést, amelyben az országgrésszel határos népek kortárs irodalmának megismerését tűzte ki célul.

Napjainkban az olvasás válságáról beszélnek egymás között és a médiában könyvtárosok, irodalmat oktatók, irodalmárok¹. Csökken a szépirodalom aránya a könyvtárakból kölcsönzött dokumentumokon belül, különösen a kortárs irodalom vesztett olvasóiból. Elismert és méltán számon tartott írók-költők vendégeskednek könyvtárakban alig néhány érdeklődő jelenlétében, ugyanakkor több igazi irodalmi mű vált könyvsikerré az elmúlt években. Sorban álltak az olvasók Závada Pál és Szabó Magda műveiért, Rakovszky Zsuzsa varázslatos nyelvezetű *A kígyó árnyéka* című regényéért. „*Nincsen abban semmi meglepő, hogy igencsak beszűkült azoknak a köre, akik még rendszeresen olvasnak – szépirodalmat. Hiszen az értékek hierarchiájában (azért is, mivel a korábbiakhoz képest óriási mértékben fölerősödött a hiány okozta vonzalom) az utóbbi évtizedben a kézzelfogható, az azonnal használható, a hétköznapi jelentőségű, a mindennapian praktikus javak kerültek az élre; a szellemi, ezen belül az esztétikai szférába tartozóak viszont mélységesen leértékelődtek. Ezen persze lehet szomorkodni, de józan ésszel megítélve ezt az állapotot kell a valóságosnak, úgy is mondhatnám, a normálisnak tekinteni. (Az abnormalis ugyanis az volna, ha a rendszerváltozás ezeregy következménye furcsa – fordított – hatásaként éppenséggel megnőtt volna a közérdeklődés az irodalom, pláne a kortárs irodalom iránt.)*” – írja idézett művében Monostori Imre.²

A könyvtárosoktól mindazonáltal elvárható a tájékozottság, nemcsak a megjelent dokumentumok számbavétele, beszerzése de a róluk szóló tájékoztatás is feladatuk. Az irodalmi folyóiratok áttekintésével, könyvkritikákra fordított figyelemmel magabiztosabban fordulhatnánk az ajánlást még mindig nagy számban igénylő olvasók felé.

Amíg a mai magyar irodalom ismeretében szembetűnő hiányosságaink vannak, feltehető a kérdés, vajon miért fontos a határaink mentén élő népek kortárs irodalmával foglalkozni? A válasz nem egyszerű, egyik lehetséges változat az lehet, hogy a kortárs irodalom jó része napjaink problémáival, a közöttünk élő emberekkel foglalkozik, az írásokon keresztül közelebb kerülhetünk szomszédainkhoz. A konferencia megálmodója a folyamatos tanulásban, képzésben hisz, az információknak a szolgáltatás minőségét javító erejében. Bírva a szomszédos megyék könyvtárainak együttműködési ígértét és az *Életünk* irodalmi folyóirat támoga-

tását, pályázatot nyújtott be a Nemzeti Kulturális Alaphoz. A támogatás elnyerése az örömmön túl óriási feladatot jelentett. Fel kellett kutatni a választott négy nemzet (horvát, osztrák, szlovén, szlovák) irodalmának szakértőit és művelőit. A két partner (a Deák Ferenc Megyei Könyvtár és a Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár) saját kapcsolatain keresztül segített ebben, de számos lemondás és új előadók keresése nehezítette a szervezők feladatát, nem is szólva a tolmácsolás biztosításának gondjairól. A programban hazai előadók szereplésére is sor került, akik a határainkon túli és a mai magyar irodalom helyzetét mutatták be.

A konferenciát Majthényi László, a Vas Megyei Közgyűlés alelnökének köszönője vezette be. Az előadások első csoportja a bemutatandó irodalmak helyszínét és a magyarországi helyzetet rajzolta fel sajátos szemszögből. Kovács István történész, műfordító, író *A közép-európaiság gyökerei* címmel a programot kitűnően megalapozó előadást tartott, különös tekintettel Lengyelország és Magyarország történelmi szerepére Közép-Európában. Alexa Károly, az Életünk irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat igazgató-főszerkesztője *Pannon irodalom és a mai magyar próza* témában elsősorban a próza szerepéről, a mai magyar irodalom jelentős műveiről beszélt élményszerű előadásában. Szabó T. Anna költő, műfordító előszóban elhangzott esszéje szubjektív képet alkotott arról a költői csoportról, ahova tartozónak érzi magát.

A nap befejező előadásában Andrea Haberl-Zemljic a XX. századi szlovén irodalom részletes és alapos összefoglalását adta. A fordító, újságíró által röviden bemutatott irodalmi irányzatok képviselői közül néhányuk neve ismerősnek bizonyult a hallgatóság körében. A muravidéki szlovén irodalom a határ mentén, a könyvtárak közti kapcsolatokban a mindennapok része. A legjelentősebb alkotók közül Miško Kranjec és a kortárs Feri Lainšček munkáiból jó néhány jelent meg magyar nyelven.³

Az első napot *Határtalan irodalom* címmel irodalmi est tette teljessé. A Classic Quartett által szolgáltatott zenei keretben anyanyelvükön olvastak fel műveikből a meghívott horvát, osztrák, szlovák és magyar írók, költők. A Ferrum Színházi Társulás műfordításban megjelent írásokat mutatott be. Az este magával ragadó hangulatát a jelenlevő újságíró így mutatta be:

„Az irodalmi estekben többnyire van egy kis retorikus komolykodás, urambocsá! előbb-utóbb a hallgatóságra ereszkedő, de a világért be nem vallott csöndes feszengés. Tulajdonképpen A határmenti népek kortárs irodalma a pannon térségben című konferenciához csatlakozó műsoros est sem kezdődött más hangulatban csüörtökön este a Berzsenyi könyvtárban. Aztán történt valami. Talán a fiatal szlovák költőnő, Jiika Roznova tündöklő mosolya és a szlovák nyelv – meglehet, Závada Pál regényei óta olyan kedves és otthonos – dallama tette, talán Silvester Lavrík tiúkokat sejtető, maszkos látszat-egykedvűsége, talán az osztrák Clemens Berger önironikus kópésága, talán Alfons Jestl Örökényt idéző, lakonikus mondatai, talán Szabó T. Anna egyszerre lágy és szikár, vonzó komolysága, talán a Ferrum Színházi Társulás verses-prózás összeállítása, de egyszer csak belső ablakok és ajtók nyíltak, és jó volt ott lenni.”⁴

A konferencia második napja Pomogáts Béla irodalomtörténész *Az ötágú síp hat ága* című előadásával kezdődött. Ő elsősorban a nyugati magyar irodalomra

fókuszált. Dietmar Ulreich tanár a kortárs osztrák próza bemutatásával tágitotta azt a képet, amelyet a magyar olvasók szemében kitölt a Nobel-díjas Elfriede Jelinek és a méltán híres Thomas Bernhard és Peter Handke. Az előadásban választ keresett arra a kérdésre, hogy a német nyelvű irodalmon belül hol helyezkedik el az osztrák irodalom. Fontos és érdekes információkat nyertünk az Ausztriában élők olvasási szokásairól, az általuk kedvelt irodalomról. Alfons Jestl, a dél-burgenlandi Mariasdorf (Máriafalva) és Bernstein (Borostyánkő) plébánosa, hat önálló kötettel rendelkező költő, *A kortárs líra Ausztriában* című előadásában azt a sokszínű lírát hozta közel, amely alig ismert hazánkban. Alfons Jestl néhány versének fordítása megjelent a Vigiliában⁵.

Jitka Roznová költő, műfordító a kortárs szlovák irodalom bemutatásához az előző este egyik szereplőjét, Silvester Lavríkot is segítségül hívta. A kitűnő és sikeres drámaíró és rendező az új szlovák irodalmi kezdeményezésekről, irányzatokról beszélt. A magyar olvasók számára, sajnos, nagyon kevés ismert név bukkant fel az előadásban, talán L'ubomír Feldek neve lehet ismerős, aki nálunk elsősorban mesekönyvével van jelen a könyvtárakban, holott a szlovák irodalom valóságos polihisztorja.

Ivana Perkovic, a Berzsényi Dániel Főiskola Horvát Nyelv és Irodalom Tanszékének lektora a mai horvát irodalom bemutatását vállalta. Előadásában elsősorban azokra az irodalmi irányzatokra összpontosított, amelyeket a legfiatalabb író-költő nemzedék képvisel. A horvát irodalom Miroslav Krleža műveivel jutott el hazánkba. Számos írása jelent meg magyarul, drámái több magyarországi színház repertoárján szerepeltek⁶. Friss válogatás 2004-ben jelent meg a horvát irodalomból⁷.

A program utolsó blokkjában a magyarországi olvasáskutatás két jelentős képviselője, Gereben Ferenc és Nagy Attila osztotta meg gondolatait és kutatási eredményeit a hallgatósággal.

Gereben Ferenc *Az olvasás szerepe a nemzeti és regionális identitásban* címmel nagyszabású kérdőíves vizsgálata – amely Erdély (1998), Kárpátalja (1999), Felvidék (1999), Vajdaság (2000) és Magyarország (2000) felnőtt (18 éven felüli) magyar lakosságára terjedt ki – eredményéről számolt be. A kérdezőbiztosok 244 településen összesen 3839 kérdőívet töltöttek ki, ezek elemzésével kapott adatokat, térképek és diagramok segítségével mutatta be. Az olvasás minőségi-tartalmi kérdéseivel foglalkozva a legutóbbi olvasmányok szerzőinek felsorolásával vizsgálja: míg Magyarországon a nyugati bestseller szerzők (Danielle Steel, Robin Cook) a listavezetők, és többnyire hasonlóak tartoznak az élvonalba is, a határon túl még mindig Jókai vezet és jelentősebb szerepet kapnak a nemzeti klasszikusok. Erdélyben a kortárs írók is. A határon túli olvasói gyakorlatnak a hazainál hagyományörzőbb jellegére utal az is, hogy a XIX. századi és a XX. század első felében írt olvasmányok aránya mindenütt jóval magasabb volt, mint Magyarországon. Ezzel függ össze az is, hogy a válaszadók első tíz legkedvesebb olvasmányát felsoroló jegyzékeken kitüntetettebb helyet foglalnak el a nemzeti klasszikusok (közöttük költők is), ám a legemlékezetesebb olvasmányok között már nem látunk ilyen eltéréseket. A különböző kérdésekre adott válaszok alapján kialakított ízléskategóriák azt mutatják, hogy a „klasszikus” kategória tekintetében is a határon túliak vezetnek. Gereben Ferenc következtetése szerint a határon túli régiók felnőtt olvasóinak olvasáskultúrája értékorientáltabb és hagyományörzőbb, mint a ma-

gyarországi könyv olvasóké. Az előadásban nehezen voltak követhetőek azok a bonyolult keresztábrák, amelyek a olvasáskultúra és az identitástudat jellemzőinek egybevetését, kapcsolatuk vizsgálatát kívánták illusztrálni. A kutatás eredményeire részletekbe menően kíváncsi hallgatóságnak azonban módjában áll az előadó kötetét kézbe venni⁸.

Nagy Attila előadásában („*Változások az »örömolvasásban«*”) egy nagyszabású kutatás eredményeit osztotta meg a hallgatókkal. A 2005. évi TARKI Háztartás Monitor kutatás egy 1992 óta folyó longitudinális vizsgálatsorozat része, amelynek célja a magyar társadalom strukturális változásainak évenkénti nyomon követése. A kutatás állandó témakörei mellett szerepel két-két speciális téma megfigyelése, és 2005-ben ilyen kitüntetett szerepet kapott az olvasás és a könyvtárhasználat, valamint a számítógép és az internet használata. Összesen 3808 egyéni kérdőívet vettek fel, melyekből a 18. életévüket betöltött személyek adatait dolgozták fel, hogy eredményeik a megelőző évtizedekben gyűjtött adatokkal teljes mértékben összehasonlíthatók legyenek. Az adatfelvétel 2005. szeptember 16. és október 15. közötti hónapban zajlott le. A 163 tételt tartalmazó kérdőív utolsó tizedében összesen 10 kérdés (145–154.) feltételére volt módjuk. Az izgalmas kérdéseket is felvető eredményeket az előadó szavaival foglalhatjuk össze: „*Mindent összevetve, az adatok, az összefüggések sorának bemutatását egy paradoxon jelzésével kell zárunk. A könyvet nem olvasók tábora nőtt, a regisztrált könyvtárlátogatók aránya stagnál, de jól érzékelhetően gyarapodik a számítógépet, internetet használók, egyébként többnyire olvasó, könyvtárba is járó, főként az iskolázottabbakat és fiatalabbakat magában foglaló rétege. Vagyis, társadalmunk egyelőre kisebbségi csoportjában a korábban is meglévő előnyök – szövegértő olvasási készség, könyvtár- és számítógép-használati ismeretek, tehát az információs jártasság műveltség – elemei egymást erősítve összeadódnak, szellemi és nagy valószínűséggel anyagi »kamatokat« termelnek. De mi lesz a tovább nem tanuló, rosszul olvasó, könyvtárba nem járó, munkát alig, vagy egyáltalán nem találó, a korszerű információtechnológia eszközeinek használatához nem jutók, a hiánytüneteket halmozók stagnáló/egyre növekvő(?), táborával a holnap információs társadalmában?»*”⁹

A nap zárásaként a hallgatóság fogalmazta meg kérdéseit, véleményét. Elhangzott az a kétely is, hogy nem vezet-e félreérthető interpretációhoz az eltérő társadalmi, gazdasági környezetben lefolytatott vizsgálatok egyszerű nominális összesítése, tekintettel a hatvanas évek elvárt értékrendjéhez való verbális igazodásra.

A konferencia harmadik napjának programja az Életünk szerkesztősége szervezésében, az Ausztria–Magyarország Interreg IIIA Közösségi Kezdeményezési Programban, az Európai Unió és a Magyar Köztársaság társfinanszírozásával valósult meg. A kőszegi, ún. Sgraffittós házban három csoportban hangzottak el az előadások. Az „*Itt kezdődött a reformkor*”. *Széchenyi – itt és ma* című előadásorozat bevezetésében Fűzfa Balázs számolt be arról a nagyszabású kezdeményezésről, amelynek apropója Széchenyi István 200 éve történt szombathelyi érettségi vizsgálja. Az emlékezés és kultuszteremtés elindítója 24 órás felolvasás volt Szombathelyen, a Berzsényi Dániel Könyvtár, a Berzsényi Dániel Főiskola Magyar Irodalom Tanszéke és a Savaria University Press szervezésében, ennek során egy teljes napon át olvastak fel főiskolások, könyvtárosok, olvasók és járőkelők XIX–

XX. századi magyar szépirodalomból. Könyvtárunk a programhoz készíttet ajánló jegyzéken kívül vállalta, hogy május 31-én este 21 órától másnap, június 1-jén 8 óráig helyszínt biztosít a felolvasásnak, és szervezi azokat az önként jelentkezőket, akik részt kívántak venni ebben a megismételhetetlen eseményben¹⁰. A nap emlékét idéző kisfilm bemutatásával zárult a rövid beszámoló.

A háromnapos „irodalmi ünnep”, talán nevezhetjük így – a szerénytelenség bélyege nélkül – igazi élményt jelentett azoknak, akik elfogadták a szervezők meghívását. Fontos információkat, továbbgondolkodásra bízató problémák felvetését, a személyes találkozás serkentő izgalmát találhatták az előadások és a személyes beszélgetések során. Bár el kell mondani azt is, hogy a szervezők titkon nagyobb érdeklődésre számítottak, vigasztaló a számos pozitív visszajelzés, az elégedettség.

Ezúttal gondolati összefoglalás, de a konferencia mottója is lehetett volna az az Orbán Ottó-idézet, amelyet az irodalmi est végén mondott el a könyvtár igazgatója:

*„Szavakban, költészetben, szappanbuborékban
reménytelenül reménykedőknek,
mi dolgunk egy legújabb extrákkal szerelt
és minden eddiginél tökéletesebb világban,
hol hallani már a gének énekét?
Kimondani, amit elődeink, a balgák
és balekok már annyiszor kimondtak,
a hagyományos, közép-európai mégis-t?”*

JEGYZETEK

- 1 Monostori Imre: „Irodalmi problémák” – „Írás és olvasás”. Vitaindító szempontok a kilencvenes évek magyar irodalmi világának értelmezéséhez. = Kortárs, 2000. 9. sz. 73–81. p.
- 2 Uo. 80. p.
- 3 Nagyvilág, 2007. 10. sz. 785. p.
- 4 Ölbel Lívia: Szavakban, szappanbuborékban, mégis. = Vas népe, 2007. szeptember 22., 222. sz. 14. p.
- 5 Vigília, 2004. november, 838-839. p.
- 6 www.literatura.hu/irok/xxszazad/europa/krleza.htm
- 7 Horvát irodalmi antológia. Vál. Lőkös István. Budapest, 2004. 576 p.
- 8 Gereben Ferenc: Olvasáskultúra és identitás. A Kárpát-medence magyarságának kulturális és nemzeti azonosságtudata. Budapest, 2005. 215 p.
- 9 Nagy Attila–Péterfi Rita: Olvasás, könyvtár- és számítógép-használat. Gyorsjelentés a TÁRKI és az OSZK 2005-ös vizsgálatáról. = Könyvtári Figyelő, 2006. 1. sz. 31–44. p.
- 10 Nagy Éva: Ünnepi könyvhét 2007. „Itt kezdődött a reformkor”. = A Vas Megyei Könyvtárak Értesítője, 2007. 2. sz. 12–14. p.

Nagy Éva

Lobbizás, avagy hogyan adjam el a könyvtáramat?

A fenti címmel rendezett szakmai napot a Goethe Intézet Könyvtára 2007. november 12-én. A rendezvényvel szerettük volna felleleveníteni azt a hagyományt, hogy új szempontból, német előadóval világítunk meg egy-egy érdeklődésre számot tartó könyvtárszakmai témát. A Goethe Intézet feladatának tekinti, hogy a Németországban aktuális témákat a magyar közönséggel megismertesse, általános kulturális téren csakúgy, mint szakmai vonatkozásban. Az első ilyen rendezvényt az 1997-ben rendezett német–francia konferencia volt¹, majd rendeztünk könyvtárépítészettel és -menedzsmenttel kapcsolatos szakmai napokat is, mindig német előadóval. A pécsi Gandhi Gimnázium Könyvtárának berendezését megelőzően szintén workshop formájában dolgoztuk ki a koncepciót magyar és német szakértőkkel. Ugyancsak műhelymunka keretében mértük fel az igényeket a *Német szaknyelv könyvtárosoknak* tanfolyam² anyagának kidolgozása előtt, bevonva a munkába a partnerekönyvtárainkban dolgozó, közkönyvtári gyakorlattal rendelkező kollégákat.

Ezúttal ismét szélesebb körben és főként könyvtárvezetők részére kínáltuk a részvétel lehetőségét, hiszen a lobbizás elsősorban vezetői tevékenység. A téma nem annyira a magyar oldalon felmerült igények, mint inkább a kínálat oldaláról adódott. Előadónk, Barbara Lison több évig tagja volt a Goethe Intézet tanácsának, e grémium feladata, hogy tagjai külső szakértőként véleményezzék egyesületünk munkáját. Ezen kívül a már említett 1997-es konferencia egyik előadója is volt, így a személyes ismeretség révén tudtuk, hogy személyében nagy tapasztalattal rendelkező, közvetlen stílusú előadót ismerhetnek meg, illetve hallhatnak újra a magyar kollégák, és a témát is aktuálisnak ítéltük.

Barbara Lison jelenleg a brémai Városi Könyvtár³ igazgatója, emellett a BID (Bibliothek & Information Deutschland) szóvivője. A BID a német könyvtáros egyesületeket összefogó ernyőszervezet; feladata a különböző könyvtári egyesületek munkájának koordinálása és a könyvtárak érdekében folytatott lobbizás. Barbara Lison szóvivőként is ez utóbbit tartja fő feladatának.

Németországban a kulturális ügyeket, ezen belül a könyvtárügyet tartományi szinten irányítják, így szükség volt arra, hogy a könyvtárak képviselőit országos szinten is megteremtsék. Barbara Lison működése idejére célként fogalmazta meg – a „Bibliothek 2007”⁴ program konzekvenciájaként is – ennek a sikeres lobbitevékenységnek a folytatását, kiépítését és ehhez kapcsolódó akciók lebonyolítását. További célja, hogy a könyvtáraknak a tudás alapú társadalomban játszott szerepét tudatosítsa a döntéshozók körében, és az ehhez szükséges struktúrák és feltételek megteremtését szorgalmazza, gondolok itt elsősorban a könyvtári törvényre. Ezen kívül célul tűzte ki a könyvtári szakképzés és továbbképzés optimalizálását Németországban.

A szakmai napra a magyar oldal képviselőjére Ramháb Máriát, a kecskeméti Katona József Könyvtár igazgatóját kértük fel, aki már többször tartott előadást rendezvényeinken.

Hirdetésünkre megfelelő számú, közel 30 jelentkező jelezte részvételét, részben az általunk megszólított könyvtárvezetők, részben az intézmények által delegált könyvtárosok személyében. Érdekes volt látni, hogy különböző típusú könyvtárak vezetői jelentkeztek, nemcsak közművelődési, hanem országos szintű feladatokat ellátó szakkönyvtárakból is.

A nap első felében a két előadást hallgattuk meg, délután csoportokban dolgozták ki a résztvevők a saját maguk által kitűzött célokhoz a lobbizáson keresztül vezető utat.

Előadásában Barbara Lison kiindulásként könyvtár-menedzselési feladatként határozta meg a lobbizás fogalmát, amelyet *kevés rizikóval járó, de nagy nyereséssel kecsegtető játéknak*⁵ nevezett. Lobbinak – túl a szó szerinti értelmén – olyan érdekcsoportot nevezünk, amely döntéshozók, elsősorban politikusok befolyásolásával foglalkozik. A lobbizás tehát az érdekképviselők befolyása a döntéshozókra, saját, vagy harmadik fél céljainak elérése érdekében. Felmerül a kérdés, hogy tisztességes-e a célokat lobbizás útján elérni? Nem mosódnak-e el a határok a lobbizás és a korrupció között? Nem azért szükséges-e lobbizni, mert az érvek nem megfelelőek?

Előadónk véleménye szerint semmiképpen sem, hiszen vannak olyan helyzetek, amikor csak az indirekt érdekvéonyesítés vezet célra. Pozitívnak tartja azt is, hogy a lobbizás révén közvetlenül több érdek jut érvényre. A jó lobbizáshoz szükségesnek tartja a felek elkötelezettségét. Több ismert példát sorolt fel a létező lobbizásra, amiből kitűnt, hogy ez a tevékenység még mindig az Egyesült Államokban a leginkább elterjedt, hiszen 2005-ben, Washingtonban 27 000 hivatásos lobbista volt bejegyezve, míg Brüsszelben 15 000, Berlinben pedig mindössze 6000.

A bejegyzett lobbistákon a hivatásszerűen lobbizókat értjük, akik szakmaként, főfoglalkozásban képviselik megbízóik érdekét a rendelkezésükre álló büdcsé felhasználásával. A másik – bizonyára nagyobb – csoport a közjó (pl. valamilyen civil szervezet) érdekében fellépő, díjazás nélkül tevékenykedő lobbista, aki személyes elkötelezettségből végzi ezt a tevékenységet és általában szerény büdcsé áll rendelkezésére.

Az előadásból megtudtuk, hogy a lobbizást hosszú távra érdemes tervezni, hiszen sok időt vesz igénybe, amíg megismerjük a megfelelő embereket, kiépítjük hozzájuk a kapcsolatot és a bizalom légkörét. Fontos tudni, hogy milyen ellenszolgáltatásra lenne szüksége „célszemélyünknek”; mi az, amit nyújtani tudunk neki cserébe érdekeink képviselőjéért. Sokszor meg kell találjuk a megfelelő embereket, akik a döntéshozóhoz vezető ajtót kinyitják előttünk, és mindez időigényes tevékenység.

Az építkezés után kerülhet sor a tényleges lobbizásra, amelynek koncepcióját előre ki kell dolgozni. Lényeges, hogy világosan és tömören fogalmazzuk meg célunkat, és jól ismerjük a célszemély érdekeit, tulajdonságait és helyzetét.

A lobbizás során be kell tartani a sikeres kommunikáció néhány alapszabályát: nem szabad panaszkodni, szemrehányásokat tenni, figyelni kell a partnerre és természetesen gyorsan és kompetensen kell teljesíteni az adott ígéreteket.

Milyen eszközökkel lehet egyengetni az utat a lobbizás számára? Hasznos, ha a lobbizó könyvtárigazgató több grémium, országos testület munkájában részt vesz; könyvtártámogató egyesületet, baráti kört hoz létre, és a könyvtáron kívül is kommunikál a lehetséges partnerekkel. Mindehhez persze óriási elkötelezettségre is szükség van, hiszen ez a tevékenység állandó jelenlétet, legalábbis készenlétet követel meg.

Különösen hatásosnak nevezte előadónk a meglepő effektusok, hangsúlyos kijelentések és ábrázolások alkalmazását, a tények és számok tömör bemutatását, valamint a lobbizó saját függetlenségét. Külön foglalkozott azzal a kérdéssel, hogy milyen vonzó ellenszolgáltatásokat tud kínálni egy könyvtár a célszemélynek. Ilyenek a társadalmi hírnév, bizonyos csoportokkal kialakítható szorosabb kapcsolat, a jó ügy érdekében vállalt elkötelezettség, vagy a potenciális választók körében elérhető siker. De az ellenszolgáltatás lehet konkrétabb is, pl. bizonyos információk gyűjtése, témafigyelés, lényeg, hogy személyre szabott legyen!

Az elméleti kifejtés után Barbara Lison a nemzetközi gyakorlatból hozott jó és rossz példákat a lobbizásra, majd a fő stratégiai célok kiemelése útján még egyszer összefoglalta a jó lobbizás ismérveit és központi kérdéseit, hangsúlyozva a kitartás fontosságát.

Lehet-e sikeres egy könyvtár lobbizás nélkül? – tette fel a kérdést Ramháb Mária. Előadásában kiindulásként megkülönböztette a lobbizást – mint nyílt tevékenységet, amelynek során ismert a megbízó – a korrupciótól. A lobbizást hosszú meggyőző munkaként mutatta be, olyan tevékenységként, amely a világ összes országában létezik, több helyen törvények által szabályozva. Magyarországon a 2006. évi XLIX. törvény szabályozza ezt a tevékenységet. A törvény meghatározza a lobbitevékenység, a lobbista és a lobbiszervezet fogalmát, valamint azoknak a körét, akik nem lobbizhatnak. A teljesség igénye nélkül felsorolva ebbe a körbe tartoznak a parlamenti képviselők, az állami vezetők, a polgármesterek, az önkormányzati képviselőtestület tagjai, a költségvetési szervek vezetői, alkalmazottai. A lobbizás országos és önkormányzati szinten folyhat, ezáltal befolyásolhatja az országos költségvetést, törvényeket, illetve a helyi rendeletalkotást, intézményi szabályozást és a helyi költségvetést. Fontos megkülönböztetni a hivatásos, törvényen alapuló lobbizást az érdekvénesítéstől, érdekképviseletől, amelyekben fontos szerep jut a szakszervezeteknek és a szakmai szervezeteknek mindkét szinten, de nem utolsó sorban a vezetőknek is. Ramháb Mária hangsúlyozta a személyes jelenlét fontosságát a közéletben. A saját érdekek képviseletére, a másik fél megismerésére ki kell használni a hivatalos alkalmakat, mint pl. a közgyűléseket, megbeszéléseket, vezetői értekezleteket. Ezek szüneteiben, vagy a város közéleti eseményei kapcsán nyílik alkalom az informális megbeszélésekre, amelyeken a „lobbizó” gyors, érdekes információkkal szolgálhat a döntéshozónak.

Végül 10 pontban fogalmazta meg a lobbizás szabályait:

- Ne panaszkodj!
- Keresd, ami a döntéshozók szempontjából is fontos!
- Legyél egyszerű és világos!
- Kerüld a bonyolult szakmai érveléseket!
- Ne akarj mindenben elsőre győzni!
- Találd meg a megfelelő személyt és alkalmat!

- Ne add föl a jog- és szakszerűséget, de törekedj a megoldásra!
- Használd ki a megbízható „közvetítők” segítségét!
- Ne a költségvetési tárgyalások előtt kezdj lobbizni!
- Ami fontos, annak mindig legyen írásos nyoma!

Mint az előadások fenti összefoglalásából is kitűnik, a két előadó több pontban is ugyanazt fogalmazta meg, erősítve ezzel egymást és a hallgatóságban hátrahagyott benyomásokat.

Az előadások után a résztvevők kérdéseket tettek fel az előadóknak, amelyek részben kapcsolódtak a témához, részben pedig a bevezetésben bemutatott brémai Városi Könyvtár tevékenységére vonatkoztak. Utóbbiakból is több új, kissé sokkoló információval lettünk gazdagabbak. Az intézményi leépítésekhez kapcsolódó kérdésre adott válaszból kiderült, hogy a brémai Városi Könyvtár nem veszi leltárba a dokumentumokat, mert azokat átlagban tíz éven belül úgyis kivonják. A leltárt a számlák helyettesítik. A könyvvállomány összeállítása során az aktualitás és az igények a legfontosabb szempontok. A fenti tényezőknek köszönhetően a dokumentumok forgási sebessége 6,5.⁶

Ramháb Mária előadásához főként Lison igazgató asszony tett fel kérdéseket, aki természetesen nemcsak előadni jött hozzánk, hanem a magyar helyzet iránt is érdeklődést mutatott.

A délutáni csoportmunkában a három legtöbbször megnevezett probléma lobbikoncepcióján dolgoztak a csoportok. Ezek a magyar könyvtárügy aktualitásai köré csoportosultak:

- A dokumentumellátásra fordítható források bővítése;
- A közszolgáltató létesítmény felújítása a kistelepüléseken;
- Közszolgáltatásként mindenki számára elérhető számítógépes kommunikáció és tartalomszolgáltatás a könyvtárakban.

A nap zárásaként benyomásaikról és igényeikről kérdeztük a résztvevőket. Örömmel vettük a pozitív visszajelzéseket és a jövőbeli témákra tett javaslatokat. Évente tervezzük hasonló szakmai nap, szeminárium vagy konferencia megszervezését, amellyel csatlakozni szeretnénk az itthoni szakmai vitákhoz. Úgy gondoljuk, hogy a találkozás más ország – esztünkben Németország – egy-egy jeles könyvtári személyiségével, mindkét félnek jó lehetőséget nyújt az összehasonlításra, a párbeszédre és személyes kapcsolatok kialakítására. Programjainkról és aktuális német könyvtári témákról honlapunkon tájékoztatjuk az érdeklődőket.⁷

JEGYZETEK

- 1 *Közművelődési könyvtárak egy új Európában* címmel.
- 2 Marton Erika: Német szaknyelv könyvtárosoknak. = Könyv; Könyvtár, Könyvtáros, 2007. 8. sz. 30–31. p.
- 3 www.stadtbibliothek-bremen.de
- 4 www.bibliothek2007.de
- 5 <http://www.nhh.hu/dokumentum.php?cid=8273>
- 6 [http://www.stadtbibliothek-bremen.de/dateien/Jahresbericht_2005\(fa1\).pdf](http://www.stadtbibliothek-bremen.de/dateien/Jahresbericht_2005(fa1).pdf)
- 7 <http://www.goethe.de/ins/hu/bud/wis/sbi/huindex.htm>

Marton Erika

Két könyvtári törvénytervezet, 1947–1950

A II. világháború utáni könyvtári „törvényekről”, pontosabban a könyvtárügy különböző kérdéseit szabályozó határozatokról, rendeletekről és törvényerejű rendeletekről (az oktatás számára készített jegyzetek mellett) több praktikus célú összeállítás¹, illetve számos hosszabb-rövidebb híradás vagy értékelő publikáció látott már napvilágot mind a jogszabályok megszületésének időszakában, mind pedig a későbbiekben². A könyvtárügy egészét átfogóan – nem csupán a könyvtári működés vagy a könyves világ egy-egy területét, az ország egészét lefedő könyvtári szolgáltatási rendszer egyes feladatait, aspektusát izoláltan – szabályozó dokumentumok történetét bemutató írások, tanulmányok majd mindegyike az első, valóban hatályba is lépő rendelkezéssel, az 1952-ben elfogadott és könyvtárügy fejlesztéséről szóló 2.042–13/1952 (V. 14.) M. T. számú határozattal indítják az 1945 utáni fejlemények ismertetését. Jelen írás célja a II. világháború befejezésétől, a könyvtári rendszer újjászervezésének kezdetétől az 1952-es határozat megszületéséig vezető törvényalkotási folyamatnak, illetve a kodifikáció során kialakult, ám végül törvénybe nem iktatott különféle nézeteknek, az 1947-es, illetve 1950-es törvénytervezetekben körvonalazott könyvtári (rendszer-)modelleknek a vázlatos bemutatása. Szükségesnek látszik ez azért is, mert annak ellenére, hogy a XX. század második felében megszervezett könyvtári rendszer a korábbitól merőben eltérő társadalmi–eszméi–politikai környezet számára jött létre, mégis számos eleme tekintetében kontinuitás figyelhető meg a két világháború között kiépített szisztémával.

Mint köztudott, a központi szolgáltatások ellátására még 1923-ban Klebelsberg Kunó hozta létre az Országos Könyvforgalmi és Bibliográfiai Központot; ezen intézmény helyettesítésére, funkciórendszerének átörökítésére és betöltésére 1945-ben szerveződött meg a 11.170/1945. (XII. 8.) M. E. számú rendelet értelmében az Országos Könyvtári Központ, „a könyvtárügy egységes irányítására” pedig elrendeltetett a Könyvtárak Országos Tanácsának életre hívása, ám erre végül nem került sor³. Az 1947. március 23-án megjelent, de még 1947. január 17-én kelt 3.730/1947. számú, a magyar könyvtárügy egyes kérdéseinek rendezéséről szóló M. E. rendelet⁴ megerősítette az OKK-t, de mellette létrehozta az Országos Könyvtárügyi Tanácsot is. Az új grémium a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete alá tartozott, feladataként a jogszabály a könyvtári vonatkozású ügyekben való véleménynyilvánítást, tanácsadást és javaslattételt nevezte meg. A Tanács tagjai az Országos Széchényi Könyvtár, a budapesti, szegedi, debreceni és a pécsi egyetemi könyvtárak, az MTA Könyvtára, a Magyar Nemzetgyűlés Könyvtára, a Székesfővárosi Nyilvános Könyvtár, a Központi Statisztikai Hivatal, a Műegyetem, a Technológiai és Anyagvizsgáló Intézet tékái, valamint az Országos Könyvtári Központ vezetői lettek. A vidéki könyvtárak képviselőit három-három évre a rendelet 3. §-ában előre meg-

határozott (részben egyházi) bibliotékák igazgatói jelöltettek ki; a könyvtári tisztviselők közül pedig a kultusz-, a külügy- és a földművelésügyi miniszter delegált egy-egy szakembert. Ezzel egyidejűleg a Magyar Nemzeti Múzeum önkormányzatába tartozó Közgyűjtemények Országos Főfelügyelősége mellett az 1945. december 8. óta Országos Könyvtári Központ néven működő OKBK megszűnt, ügykörét, felszerelését és személyzetét az újraszabályozott Országos Könyvtári Központ vette át.

Még ugyanebben az esztendőben, 1947-ben készült el a hazai könyvtári rendszer egészének működését szabályozni hivatott első könyvtári törvény tervezete, amelyet a Közoktatásügyi Minisztérium könyvtári osztálya dolgozott ki. E dokumentumról – igaz, csak jóval később, az 1956-os tvr. revíziójának kapcsán – Sebestyén Géza, a koncepció egyik megfogalmazója tudósított a *Könyvtártudományi tanulmányok* 1968-as kötetében: egyrészt bemutatta az elképzelés alapelveit, másrészt közzétette a széles szakmai közösség számára ismeretlen tervezet teljes szövegét⁵. A törvénytervezetben meghatározott könyvtári rendszer – legalábbis a megfogalmazások szintjén – három fontos alapelven nyugszik, nevezetesen a könyvtári szolgáltatásokhoz való földrajzi, foglalkozási és vagyoni viszonyoktól független állampolgári jogon; a hálózati elven és a könyvtárügy egységességén, vagyis a közművelődési és tudományos könyvtárak közös szervezetbe foglalásán⁶. Mindazonáltal Sebestyén Géza értékeléséből is kitűnik, hogy a könyvtári rendszer különféle szegmensei – a közművelődési és a tudományos bibliotékák – nem azonos mértékben és azonos területeken szorulnak sürgősen fejlesztésre. A közművelődési hálózat kifejlesztése, illetve az egyre határozottabb politikai nyomásnak megfelelő átszervezése sokkal fontosabb feladatnak tűnt, mint a tudományos könyvtárak valódi együttműködésekben alapuló rendszerének kiépítése.

A könyvtárügy egységes irányításának folyamatos hangoztatása mellett ezt a tendenciát már az 1956-ban kiadott kézikönyv is elismerte, amikor kimondta, hogy „a fellendülés elsőnek a közművelődési könyvtárak területén jelentkezett, főleg a falusi és szakszervezeti könyvtárak létesítésével”⁷. A tervezet a kooperáció fontosságát, az egyes intézmények egymásra utalt voltát kiemelte ugyan és kihatolt volna a tudományos (nagy)könyvtárakra, de csak a felügyeleten keresztül. Ez a hangsúlyeltolódás a települési könyvesházak javára, már a dokumentum paragrafusainak arányából is egyértelműen kiviláglik: a preambulum jellegű első két pont (a könyvtár szerepe a művelődésben és az egyenlő hozzáférés a könyvtárakban felhalmozott kulturális kincsekhez) után a 3–11. pont a falusi, a 12–17. pedig a városi könyvtárakról rendelkezik. A III. fejezet, a 18–22. paragrafus a „könyvtári bizottságok tanácsa” címet viseli, a következő rész (23–27. pont) a felügyeletről és a „központi ügyek lebonyolításá”-ról szól. Ezt követik a könyvtárosok szakképzettségével foglalkozó pontok (28–29.), majd a VI. fejezetben (30. pont) a hatálybalépéssel kapcsolatos előírások.

A szakkönyvtárak ügyét, pontosabban felügyeletét mindösszesen csak három pont (19–21.) érinti. A 19. pont rendeli el a könyvtári kerületek megszervezését: „A tankerületek területi kiterjedésének megfelelően a körzeti, városi könyvtárakat, továbbá a területen fekvő egyéb típusú nyilvános közkönyvtárakat könyvtári kerületekké kell összefoglalni. Minden könyvtári kerületben kerületi könyvtári tanácsot kell alakítani. ... [Feladatuk], hogy a kerületben működő különféle típusú könyvtárak (körzeti, városi könyvtárak, tudományos és szakkönyvtárak, egyházi

könyvtárak, különleges rendeltetésű könyvtárak, mint kórházi, katonai, stb. könyvtárak) között minél teljesebb együttműködést [hozzanak] létre.” Itt csupán a különféle könyvtártípusok felsorolásában kapott helyet a tudományos információszolgáltatás már akkoriban is viszonylag differenciált könyvtári intézményrendszere. A tervezet 20. §-a rendelkezett „az ország könyvtári ügyeinek egységes elvi irányítására [a] Könyvtárak Országos Tanács”-ának megszervezéséről, amelynek célja többek között a könyvtárak közötti együttműködés koordinálása, a könyvtárosképzés, a közkönyvtárrá nyilvánítás szervezése, javaslattétel a könyvtárvezetők kinevezésében; majd kimondta, hogy „A Tanács a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete alatt áll. ... [és] két osztály keretben végzi munkáját. Az egyik osztály a tudományos és szakkönyvtárak, a másik osztály a közművelődési könyvtárak (népkönyvtárak) ügyeiben illetékes.” A törvénytervezet a tudományos és szakkönyvtári osztály tagjaiként az OSZK, a budapesti Egyetemi Könyvtár és az OKK vezetőit, valamint a könyvtárak országos főfelügyelőjét, illetve hat választott könyvtári szakembert és a tudomány (MTA, egyetemi tanárok) hat képviselőjét nevezi meg.

Az 1947-es törvénytervezetben felvázolt elképzelés nem valósult meg. A 4.329/1949. (XI. 26.) M. T. sz. rendelet alapján és az aktuális – részben politikai – indításoknak megfelelően azonban létrejött az Országos Könyvtári Központ Népkönyvtári Alosztályának önállósulásával a Népkönyvtári Központ⁸, így a könyvtáriügy egységes irányítását célzó koncepció immáron nem csupán „de facto”, hanem valójában, de kimondatlanul „de jure” is megdőlt.

A Népkönyvtári Központ önállóvá válása az OKK pozíciójának gyengülését, illetve a könyvtári rendszeren belüli erőteljes hangsúlyeltolódást jelzi, így hamarosan a tudományos könyvtárak is külön koordináló grémium szervezésébe kezdtek. 1949. december 8-ai keltezéssel készült el a Tudományos Könyvtárak Országos Központjának (TUKOK) szabályzat-tervezete⁹. Ezen intézmény életre hívása pedig egy újabb, kizárólag a tudományos könyvtárak, valamint a tudományos, illetve történeti értékű könyvtári (kézirat- és nyomtatvány-) állományok ügyét rendező jogszabály előkészítésének egyik lépése volt, és válasz arra a kialakult helyzetre, hogy a szakkönyvtáriügy a közművelődési könyvtári rendszerhez képest nagy lemaradásban volt. Dienes László 1950-ben közzétett és sokat hivatkozott programadó cikkében, a szóhasználatában, szenvedélyes-mozgalmi stílusában az ekkor már az élet minden területére kiterjedő politikai irányvonalnak teljes mértékig megfelelő, de alapvető szakmai igazságokat kimondó írásában (*Állítsuk könyvtárainkat a szocializmus szolgálatába!*) hívja fel a szakma figyelmét erre a feszültségre. *„Az Országos Könyvtári Központ [végül ez az intézmény létesült a jelen írásban fentebb már említett testület, a Könyvtárak Országos Tanácsa helyett (PRG)] működését szabályozó rendeletek nem biztosítják számára azokat a jogokat, amelyek lehetővé tenné[ne]k egy komoly könyvtárszervezési munkát”*¹⁰, például a szakkönyvtárak összehangolt gyarapítása, a könyvtárak „profilfrozása”, vagy a könyvtári munka egységessé tétele és a központi szolgáltatások, hangsúlyosan a központi feldolgozás területén. Véleménye szerint a tudományos könyvtárak munkájának koordinálatlansága *„a könyvtárak könyvbeszerezési politikája (jobban mondva politikátlansága) nemcsak aláássa a könyvanyag használhatóságát, hanem egyben a pénzügyi eszközök igen nagy felesleges pazarlásával jár”*¹¹.

A tudományos könyvtári rendszerszerzés egyik legfontosabb területéről, a Dienes-cikkben is hiányolt gyarapítási együttműködésekről, a „profilírozás”-ról részleteiben, vagyis az egyes tékák gyűjtőkörének pontos körülhatárolásáról azonban csak jóval később, 1958-ban született jogszabály¹². Mindazonáltal a könyvtárak gyűjtőkörének elhatárolása sokkal korábbra, az első könyvtári törvényerejű rendelet előtti időszakra nyúlik vissza: az 1948. évi XXXVIII. törvénycikk intézkedett a Magyar Tudományos Tanács felállításáról, amelynek célja a tudományos élet tervszerű irányítása, illetve a gyakorlati élettel való kapcsolatának erősítése volt¹³. (A grémium megszűnéséről a Magyar Tudományos Akadémiáról szóló 1949. évi XXVII. törvénycikk 5 §. 1. pontja rendelkezett, feladatait az MTA vette át¹⁴.) A Tanács mellett működő könyvtártudományi szakbizottság 1949. július 27-ei ülésén foglalkozott már a tudományos könyvtárak gyűjtőkörének elhatárolásával: elsőként a nyelv-, természet-, orvos- és agrártudomány, valamint a technológia, irodalomtörténet, történelem és a földrajz területén tervezték a felosztás elvégzését olyan módon, hogy minden szakterület képviselőiből – lehetőleg könyvtáros – szakember delegálásával megalakított grémium tegyen javaslatot. Az első érdemi tárgyalás 1949. október 14-én zajlott le. E korai kezdeményezések egyrészt a tudományok összességének átfedés- és résmentes felosztását kívánták megvalósítani, másrészt pedig felvetődött, hogy szükséges lenne az egyes könyvtárakba korábban bekerült, de feladatrendszerükhöz szervesen nem kapcsolódó, és tovább nem is fejlesztett idegen állománytestek áthelyezése¹⁵. Az 1.600–15/1950. (X. 14.) V. K. M. VII/4. szám alatt jelent meg *Az elkallódás veszélyének kitett muzeális, könyvtári és levéltári anyagok védelméről szóló rendelet*¹⁶, amely az 1950:34. törvényerejű rendelet alapján „közcéltra lefoglalt” szerzetesi rendházakban, egyesületi vagy disszidálás miatt zár alá vett magánvagyonban lévő könyvek felhasználásáról is szólt. Ehhez kapcsolódott később a könyvtárak tervszerű fejlesztéséről szóló 98/4/1951. N. T. rendelet is, amely kimondta, hogy a különféle módokon állami tulajdonba került „könyvtári anyag felosztásánál az Országos Könyvtári Központ gondoskodik az országos jellegű tudományos könyvtárak fejlesztési igényeinek kielégítéséről”¹⁷. A későbbiekben az 1949-ben létrehozott Népkönyvtári Központ feladatává vált a 2042–13/1952. M. T. számú, a könyvtárügy fejlesztéséről szóló határozat 4. pontjában foglaltak szerint „a különböző megszűnt könyvtárak könyvanyagának összegyűjtésre és rendezése, a megfelelő könyveknek a tudományos és nyilvános könyvtárakba való eljuttatása és az egyes könyvtárakban feleslegessé vált könyveknek más könyvtárakba való átirányítása, továbbá az újonnan szervezendő könyvtárak részére a régebben és újonnan megjelent könyvekből tartalék könyvanyag létesítése”¹⁸. Erre a feladatra a Könyvtárügyi Tanács megszervezte a Könyvanyag Bizottságot az Országos Széchényi Könyvtár, az Akadémiai Könyvtár, a budapesti és a debreceni egyetemi könyvtárak, a FSZEK és a Népkönyvtári Központ vezetőiből; a grémium célja pedig – többek között – éppen a könyvanyag elosztásához kapcsolódóan az egyes könyvtárak gyűjtőkörére vonatkozó javaslattétel volt.¹⁹

Tehát ahogyan a fentiekből is látható, az 1947-es törvénytervezet még csupán érintőlegesen foglalkozott a tudományos könyvtárak ügyével; a munkájukkal kapcsolatos némely kérdések rendezésére és bizonyos feladatok ellátására voltak ugyan kijelölt testületek, tanácsok, de ezek egyike sem volt átfogóan felelős az érintett terület rendszerré szervezéséért, fejlesztéséért. Ennek kiküszöbölésére kívánták a szakma képviselői 1950-ben elfogadni, elfogadtatni „A Magyar Népköztársaság

Elnöki Tanácsának 1950. évi ... számú törvényerejű rendelete a tudományos könyvtárakról” elnevezésű tervezet²⁰, amely megszilárdította volna a könyvtári rendszer kettéválasztását nép-, illetve tudományos könyvtárakra. A tervezet – ahogyan később látható lesz – nem csupán a különféle tudományterületek szakirodalmát gyűjtő könyvtárakról, hanem a – mai terminológiával élve – nemzeti kulturális örökség írásos emlékeinek könyvtári állományban lévő monumentumairól is rendelkezik. A Könyvtárügyi Szemlében Takács József a könyvtári jogalkotás elméletét, történetét és feladatait áttekintő többrészes tanulmányában kimondta, hogy *„a könyvtárak tekintetében a jogi rendezés középpontjában annak kell állania, hogy a tudományos jelentőségű, vagy történeti értékű könyv-, nyomtatvány- és kéziratanyagot a tudományos kutatás és a közművelődés érdekében fokozott védelemben részesítsük és azokat az egész nép számára hozzáférhetővé tegyük”*²¹. Ennek előfeltételeként a muzeális értékű könyvanyag számbavétele még 1949-ben megtörtént: A múzeumokról és műemlékekről szóló 1949. évi 13. sz. törvényerejű rendelet hatálybalépésével kapcsolatban felmerülő egyes kérdések szabályozása tárgyában hozott 1620–34/1949. (XI. 16.) V. K. M. sz. rendelet alapján a történeti értékű muzeális könyv- és kéziratanyagot 1949. december 15-éig be kellett jelenteni a Könyvtárügyi Országos Főfelügyelőséghez, illetve ezen dátum után a Múzeumok és Műemlékek Országos Központjához.²²

A tudományos könyvtárakról szóló 1950-es tervezet általános rendelkezései (I. fejezet, 1–3. §.) értelmében *„a tudományos jelentőségű vagy történeti értékű könyv-, nyomtatvány- és kéziratanyagot ... fokozott védelemben kell részesíteni, azokat az egész nép számára hozzáférhetővé kell tenni és az ilyen anyagot egybefoglaló tudományos könyvtárakat egységesen és a szocializmus építésének megfelelően kell fejleszteni”*.

A törvényerejű rendelet hatálya alá tartoznak a közületi tudományos könyvtárak (II. fejezet, 4–10. §), a nemzeti érdekű tudományos magánkönyvtárak (III. fejezet, 11–14. §) és a tudományos és történeti értékű könyv- (nyomtatvány-) és kéziratpéldányok (IV. fejezet, 15–18. §). A dokumentum eredendően tudományos könyvtárnak minősíti a nemzeti könyvtár mellett a Magyar Országgyűlés Könyvtárát, az Akadémia, a Budapesti Tudományegyetem és a Műegyetem bibliotékáját, illetve a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárát, de ebbe a körbe sorolja a *„megye, járás, város vagy község tulajdonában lévő és más intézménytől (hatóságtól, hivataltól, intézettől, stb.) szervezetileg elkülönített és önállóan működő tudományos jellegű könyvtárakat”*.

Közületi könyvtáron érti *„mindazokat a tudományos jellegű könyvgyűjteményeket, amelyek valamely közhatalóság, közhivatal, közintézet, közintézmény vagy közületi vállalat tulajdonában vannak, illetve annak közvetlen céljaira, mindennapos használatban szükséges kézikönyvár méreteit és kereteit meghaladja és ehhez képest az ország egész tudományos élete szempontjából nagyobb jelentőséggel bír.”* Közületnek tekintti *„az államot, megyét, várost és községet, közületi vállalatnak pedig azt a vállalatot (üzemet) stb., amelyben az állam, megye, járás, vagy község tulajdoni érdekeltisége teljes és kizárólagos, vagy ... eléri, vagy meghaladja az 50%-ot”*.

A jogszabálytervezet III. fejezete szabályozza a nemzeti érdekű tudományos magánkönyvtárak ügyét, tehát a természetes vagy jogi személyek tulajdonában lévő, de a tudományosság számára jelentőséggel bíró gyűjtemények tulajdonosainak jo-

gait és kötelezettségeit, az állomány használatának feltételeit. A következő rész pedig a nemzeti érdekű tudományos és történeti értékű könyv (nyomtatvány) és kéziratpéldányokkal, az ún. védett művekkel, azok kezelésével, tulajdonosaival és birtoklásával kapcsolatos rendelkezéseket tartalmazza. A büntető rendelkezések az érintett könyv(tári) anyag védelmében megfogalmazott rendelkezések megsértőit, a kötelezettségeket nem teljesítőket különféle súlyosságú retorziókkal – pénzbüntetéssel, de akár elzárással vagy három évig terjedő fogházzal – is sújtják.

A Dienes László által is crötlennek minősített Országos Könyvtári Központ helyett, illetve mellett a Népkönyvtári Központ „társintézményeként” rendeli el a tervezet a már alakuló, szervezés alatt álló új testület, a Tudományos Könyvtárak Országos Központja megalapítását a vallás- és közoktatásügyi miniszter felügyelete és irányítása alatt. Így a népkönyvtárak a Népművelési Minisztérium felelősségi körébe, a tudományos tékák pedig a TUKOK-on keresztül a vallás- és közoktatásügyi miniszter fennhatósága alá tartoznak.

A TUKOK céljának – a 19. paragrafus szabályozza ezt – alapvetően ugyanazokat a funkciókat írja elő, mint amelyek a népkönyvtárak viszonylatában az illetékes intézményre hárulnak. A Központ feladatköre tehát a tudományos könyvtárak felügyeletéből, működésük irányításából, koordinálásából, valamint a tudományos értékű könyvanyag nyilvántartásából, a tudományos könyvtárakra vonatkozó adatok gyűjtéséből és nyilvántartásából tevődik össze. De a grémium szerepet kap a könyvtári vonatkozású jogszabályok kidolgozásában és a magyar könyvtárak, könyvtárügy külföldi képviselőiben (többek között a külföldi beszerzések, cserekapcsolatok, ezen felül a kül- és belföldi könyvtárközi kölcsönzés lebonyolításában), illetve a külhoni könyvtárakra, azok magyar vonatkozású anyagára vonatkozó adatok gyűjtésében. Azokban a kérdésekben pedig, amelyek tudományos és népkönyvtárat együttesen érintenek, az 1950-es elképzelés szerint „a Központ javaslata alapján a Magyar Tudományos Akadémia [mint tudományos irányító] állásfoglalásának figyelembevételével az érdekelt szakminiszterek a vallás- és közoktatásügyi miniszterrel egyetértésben járnak el”. Ez azt jelenti, hogy a könyvtárügy kettéválasztása a gyakorlatban nem lett volna olyan éles, mint amilyen az 1952-ben elfogadott határozat után valóban vált. A Könyvtárügyi Szemle hasábjain Takács József ismertette a – reményei szerint hamarosan megjelenő – dokumentumot; és kifejtette, hogy „a főfelügyelet és központi irányítás, valamint működési tekintetben is kétfelé választódik könyvtári szervezetünk”, de bizonyos központi feladatok a jövőben is az Országos Könyvtári Központra hárulnak²³. Így a hazai könyvtári világ két szegmensének irányításában az MTA és az OKK is összehangoló feladatot kapott volna, teret engedve a különféle célú, eszközrendszerű, módszerű könyvtári szolgáltatások sajátos szempontjainak figyelembe vételére.

Mindazonáltal a könyvtárügy egységes vagy nem egységes irányításának kérdése a törvénykezésben továbbra is megmaradt. A könyvtári rendszer integritása – jobban mondva az egység hangoztatása – az 1950-es évek első felében olyanannyira fontos volt, hogy e kérdésben eltérő véleménye miatt az I. Országos Könyvtáros Konferencián nyilvánosan kipellengérezték az egyébként nagyon is elismert és tekintélyes, politikailag úgyszintén feltétlenül megbízható személyiségének számító Dienes Lászlót²⁴. A könyvtárügy fejlesztéséről szóló 2.042–13/1952. (V. 14.) M. T. sz. határozat preambuluma szerint az új koncepció lényege az, hogy egyetlen egységes egészként kell kezelni a tudományos és közkönyvtári

ellátást, „*meg kell teremteni az állami könyvtárak egységes irányítását és felügyeletét, az állami könyvtárak egységes rendszerét, amely biztosítja a tudományos könyvtárak tapasztalatát és segítségét a városi, községi, szakszervezeti és szövetkezeti könyvtárak számára*”²⁵. Vagyis ahogyan Zalai Zoltán meghatározta: az egység tulajdonképpen nem a két alapvető könyvtárfajta rendszerre szervezését takarja, a tudományos könyvtári ellátás intézményeinek elsődleges feladata a népkönyvtárak támogatása: „*a tudományos könyvtárak a maguk kétségtelenül fontos vonatkozásban nagyobb felkészültségével ne ereszkedjenek le, hanem ... idősebb testvér módjára legyenek segítségére a többi könyvtárnak és könyvtári szervnek, de tanuljanak is tőlük*”²⁶.

Az alapvető különbség tehát a könyvtárak fontosságának művelődéspolitikai megítéléséből adódik: az 1950-es kezdeményezés kiemelte volna a tudományos könyvtári ellátást az „egészből”, az 1952-es jogszabály pedig – a könyvtárügy egységének hangsúlyozása mellett – tulajdonképpen negligálta a tudományos és szakkönyvtárak kérdését, illetve csak annyiban említi a könyvtári világ e szegmensét, amennyiben a kulturális és ideológiai nevelőmunkában oroszlánrészt vállaló tömegkönyvtárak számára segítséget nyújtanak. Másik fontos eltérés az 1950-es és az 1952-es dokumentum között, hogy az utóbbiban már csupán az állami kézben lévő könyvtárakról van szó, egyrészt azért, mert számos közületi vagy magánkönyvtár állománya úgyszintén állami tulajdonúvá vált, másrészt pedig azért, mert a nem állami (pl. egyházi) könyvtáraktól módszertani segítség sem lett volna elfogadható.

Tagadhatatlan, hogy e korai törvénytervezetek csírájukban már magukban foglaltak olyan elgondolásokat, amelyek a későbbi fejlődést meghatározták: az úgynevezett „hálózati elv” első változatban, ősfarmájában 1947-ben fogalmazódott meg, a tudományos könyvtárak tipizálása pedig először az 1950-es dokumentumba került bele. Az ezeket követő könyvtári jogszabályok tehát integrálták e tervezetekből azokat az elemeket, amelyek az aktuális – és egyre erőteljesebben ható – politikai szempontoknak megfeleltek. Mindkét korai koncepció a maga kétségtelenül helyes meglátásaival önmagában egyoldalú lett volna – ez minden pozitívumának elismerése mellett éppígy igaz az 1952-es határozatra is – és elég sok időnek kellett eltelnie ahhoz, hogy – ebből a szempontból – valóban kiegyensúlyozott könyvtári rendszer jöjjön létre Magyarországon.

JEGYZETEK

- 1 Takács József: Könyvtárügyi jogszabályok gyűjteménye. [Bp.] : OKK, 1951.; Hatályos könyvtárügyi szabályok gyűjteménye / összeáll. az Országos Széchényi Könyvtár jogi munkaközössége. Budapest : OSZK, 1954.; Balázs Sándor – Podonyi András – Takács József (összeáll.): A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. Budapest : OKT, 1958.
- 2 A különféle könyvtári jogszabályok kodifikálása vagy megjelenése kapcsán íródott bő korabeli szakirodalom felsorolásától terjedelmi keretek miatt eltekintek, az 1945 utáni magyar könyvtári jog egyedüli jelentős retrospektív feldolgozása: Sipos Anna Magdolna: Törvényről törvényre. = Könyvtári Figyelő, 1999. 735–773. p., a könyvtárügyi jogalkotásról elméleti kitekintést is nyújt: Haraszi Pálné: A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. In: Könyvtárosok kézikönyve / szerk. Horváth Tibor, Papp István. 4. kötet. Bp. : Osiris, 2002. 87–121. p.

- 3 Takács József: Könyvtárügyi jogszabályok gyűjteménye. [Bp.] : OKK, 1951. 7., 111. p.
- 4 Vö. uo. 113–117. p.
- 5 Sebestyén Géza: Az 1947. évi könyvtári törvénytervezet. In: Könyvtártudományi tanulmányok. 1968. Bp. : NPI, 1968. 581–606 p.
- 6 Vö. uo. 587. p.
- 7 Sallai István–Sebestyén Géza: Könyvtárügyünk fejlődése a felszabadulás után. In: A könyvtáros kézikönyve. Bp. : Művelt Nép, 1956. 551. p.
- 8 Takács József: Könyvtárügyi jogszabályok gyűjteménye. [Bp.] : OKK, 1951. 41. p.
- 9 A TUKOK öt éves terve : Tervezet. Budapest, 1950. VII. 6. p. 3. Magyar Országos Levéltár, Fond XIX-I–20. Az OKK szervezetére és ügyvitelére vonatkozó iratok. Vö. még Wix Györgyné: A szerzetesi könyvtárak sorsa Magyarországon, 1950–1952. Bp. : OSZK, 1997. p. 15., illetve A Tudományos Könyvtárak Országos Központjának szervezeti felépítése és személyzeti igényei. MOL, Fond XIX-I–20.
- 10 Dienes László: Állítsuk tudományos könyvtárainkat a szocializmus szolgálatába! In: Dienes László : (1889–1953). Bp. : FSZEK, 1964. 174. p. Az írás eredeti közlése: Könyvtárügyi Szemle, 1. évf. 4. sz. 2–6. p.
- 11 Uo. 175. p.
- 12 A művelődéstügyi miniszter 164/1958. /M. K. 15./ M. M. sz. utasítása az általános tudományos és tudományos szakkönyvtárakról. In: Balázs Sándor–Podonyi András–Takács József (összeáll.): A könyvtári szolgálat jogi szabályozása. Bp. : OKT, 1958. 92–96. p.
- 13 1948:XXXVIII. tc. A Magyar Tudományos Tanács létesítése tárgyában. Idézi Takács József: Könyvtárügyi jogszabályok gyűjteménye. [Bp.] : OKK, 1951. 24. p.
- 14 Uo. 127. p.
- 15 Vö. Feljegyzés a tudományos könyvtárak (szakkönyvtárak) gyűjtőkörének elhatárolásáról. Bp., 1949. X. 13. ELTE Levéltára, Fond 19/f. Gyűjtőkör. 1949–1973., illetve Javaslat a könyvtárak profilírozási tervére : [A Könyvalap Bizottság 1954 IX. 17-ei ülésének előkészítő anyaga]. ELTE Levéltára, Fond 19/b. Könyvtári Bizottságok iratai. 1953–1956.
- 16 Vö. Takács József: Könyvtárügyi jogszabályok gyűjteménye. [Bp.] : OKK, 1951. 11., 171–173. p.
- 17 Uo. 186–187. p. Később ezt a feladatot az Országos Széchényi Könyvtár Főlépítvány Központja vette át.
- 18 2.042–13/1952 (V. 14.) M. T. sz. határozat a könyvtárügy fejlesztéséről. 4. pont. = Népművelési Közlöny, 1952. május 14. 58. p.
- 19 Jegyzőkönyv a Könyvalap Bizottság 1953. X. 26-i üléséről. EL, Fond 19/b. Könyvtári Bizottságok iratai. 1953–1956.
- 20 A Népköztársaság Elnöki Tanácsának 1950. évi ... törvényerejű rendelete a tudományos könyvtárakról. Bp., 1950. I. 14. ELTE Levéltára, Fond 19/a. Iktatott iratok. 1950.
- 21 Takács József: A könyvtári jogalkotás. 1. rész, A könyvtári jog története és fejlődési perspektívái. = Könyvtárügyi Szemle, 1950. 4. sz. 36. p.
- 22 Vö. Takács József: Könyvtárügyi jogszabályok gyűjteménye. [Bp.] : OKK, 1951. 151–152. p.
- 23 Takács József: A könyvtári jogalkotás. 3. rész, Könyvtárügyünk a jogszabályok tükrében. = Könyvtárügyi Szemle, 1950. 5. sz. 48–49. p.
- 24 Vö. Hozzászólások. Zolnai Vilmos. = Könyvbarát, 1952. 12. sz. 15. p.
- 25 2.042–13/1952 (V. 14.) M. T. sz. határozat a könyvtárügy fejlesztéséről. = Népművelési Közlöny, 1952. május 14. 58–59. p.
- 26 Zalai Zoltán: Az egységes magyar könyvtárügy felé. = Könyvtárügyi Szemle. 1951. 2. sz. 5–6. p.

Kókay György
(1929–2007)

Az immár csaknem hat évtizedes magyarországi egyetemi szintű könyvtáros képzés első hallgatói az élet elkerülhetetlen, ugyanakkor szomorú törvényei szerint lassan-lassan eltávoznak körünkől. *Fülöp Géza, Fodor András, Bayer József* – hogy csak néhány nevet említsünk az első évfolyamon végzettek közül – után 78 éves korában elhunyt *Kókay György* sajtó- és művelődéstörténész, bibliográfus, a Magyar Könyvszemle felelős szerkesztője, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem professor emeritusa.

Kor- és évfolyamtársaihoz hasonlóan ő is jobb híján – ahogyan egyik visszaemlékező írásában olvasható: „*negatív választás*” után – döntött az 1949-ben megszervezett és megindult könyvtáros szak mellett. A budapesti gyakorló gimnáziumban tett érettségi vizsgát követően az akkor még Pázmány Péterről elnevezett egyetem magyar–latin szakán 1947-ben kezdte meg tanulmányait, azonban a mind jobban elkomoruló egyetemi élet és az eredetileg hivatásul választott tanári pálya ekkoriban bekövetkezett végletes átideologizáltsága miatt kilátástalannak ítélve jövőjét oktatóként, 1949-ben az akkor induló új tanszék hallgatója lett, és 1952-ben magyar–könyvtár szakon végzett az immár Eötvös Loránd nevét viselő egyetemen. (A sors egyfajta elégtételét láthatjuk abban, hogy élete utolsó korszakában a Pázmány Péterről elnevezett univerzitás professzora lehetett.) Bár részben kényszerűségből választotta a könyvtár szakot, döntését egyáltalán nem bánta meg; az ott tanultakat későbbi pályáján nagyszerűen tudta hasznosítani. 1999-ben meleg hangon emlékezett meg egykori társairól, tanáiról és a szakról az annak indulása 50. évfordulóján rendezett tanácskozáson: „*A könyvtári tanszék első előadóinak magas szakmai színvonala mellett emlékeztetni kell arra a humánus légkörre is, ami a dehumanizálódás korában szinte felbecsülhetetlen érték volt. A félelem és szorongás éveiben az akkori Puskin utcában meghúzódó Könyvtár-tudományi Tanszék a béke és nyugalom szigete volt.*”

A szakon *Dezsényi Béla* oktatta a sajtótörténetet, és a frissen végzett szakembernek csakhamar ő lett a hivatali felettese, valamint a sajtótörténeti kutatásokba, azok módszereibe bevezető mestere is az Országos Széchényi Könyvtár akkor még létező Hírlaptárában. Ez a tény életre szólóan meghatározta későbbi életútját és tudományos pályáját, hiszen nem a gyász pillanatának kegyeleti túlzása, hanem vitathatatlan tény, hogy *Kókay György Szinnyi József* és *Dezsényi Béla* mellett a magyar sajtótörténeti kutatások meghatározó személyisége. 1963-ig volt a nemzeti könyvtár munkatársa, akkor ösztöndíjas aspiránsként folytathatta kutatásait. Kandidátusi értekezését 1968-ban védte meg *A magyar hírlap- és folyóiratirodalom kezdetei 1780-1795* címmel. (Kötetben 1970-ben látott napvilágot a hallatlanul részletes, több mint 500 oldalas monográfia.) A magyar sajtó korai történetéről

több szöveggyűjteményt állított össze, számos tanulmányt publikált – többnyire a Magyar Könyvszemleiben – és szerkesztője, illetve részben szerzője volt *A magyar sajtó története 1705-1848* című összegzésnek.

1966-tól az *MTA Irodalomtudományi Intézete* munkatársaként különféle beosztásokban dolgozott. 1984-ben a Bibliográfiai osztály vezetőjévé nevezték ki, később a XVIII. századi osztály irányításával is megbízták. Bekapcsolódott az intézetben folyó kritikai kiadások munkálataiba, több *Jókai*-kötet sajtó alá rendezője volt, és a meginduló *Bessenyei György*-kiadást is gondozta. A *Magyar irodalomtörténet bibliográfiája* elnevezésű monumentális retrospektív vállalkozás egyik irányítójaként a szűkebb kutatási területére vonatkozó második kötetet ő állította össze: *A magyar irodalomtörténet bibliográfiája 1772–1849.* (Bp., 1975.). Sajtótörténeti és bibliográfiai ismereteit kamatoztathatta az 1972-ben közreadott könyvészet egyik munkatársaként: *A magyar sajtótörténet irodalmának válogatott bibliográfiája 1705–1945.* Az intézetben végzett sokrétű feladatai egyike volt a Magyar Könyvszemle szerkesztése. Dezsényi Béla halála után lett a folyóirat felelős szerkesztője, lényegében már 1972-től ő szerkesztette, a lap impresszumában azonban csak 1974-től szerepel neve e tisztségében. Nevéhez fűződik a nagy múltú folyóirat művelődéstörténeti jellegének és profiljának megerősítése; a Magyar Könyvszemle 130 esztendő történetében az egyik leghosszabb ideig irányította a periodikumot, és maradandó érdemei vannak egyrészt abban, hogy a '80-as, '90-es évek fordulójának nehéz éveit átvészelte a folyóirat; másrészt pedig abban, hogy a Magyar Könyvszemle a tágra felfogott művelődéstörténeti kutatásoknak nemcsak fórumává, de organizátorává is vált.

Kókay György a maga kutatásaiban is a művelődéstörténeti szemlélet és az interdiszciplináris módszer mesteri alkalmazója volt. Az önálló forrásfeltáráson alapuló történeti összegzés jellemzi tanulmányain kívül akadémiai nagydoktori értekezését, amelyet 1991-ben védett meg *A magyarországi könyvkereskedelem* címmel. A témában végzett kutatásait először német nyelven összegezte. A Wiesbadenben működő Harrassowitz-cég kérte fel, hogy az általa indított sorozat, a *Geschichte des Buchhandels* harmadik kötete számára készítse el a hazai könyvkereskedelem átfogó szintézisét. A munka 1990-ben látott napvilágot *Geschichte des Buchhandels in Ungarn* címmel. Némileg átdolgozott magyar nyelvű változatát a Balassi Kiadó tette közzé 1997-ben *A könyvkereskedelem Magyarországon* címmel.

Kókay György szakmánk történeti kérdéseivel foglalkozott, ugyanakkor soha nem szakadt el a könyvtári gyakorlat világától sem. A könyvtárakat a tudományos kutatás alapvető intézményének tekintette, és e vélekedése, illetve a nemzeti múlt írásos emlékeinek megőrzése, feltárása iránti felelősségérzete vezette ahhoz, hogy az 1970-es, 1980-as években az egyházi könyvtárak állami szakfelügyelője nagy tapintatot, diplomáciai érzéket kívánó tisztét elvállalta. Múlthatatlan érdemei voltak abban, hogy érezhetően javultak a nagy múltú egyházi könyvtárak működési feltételei, megkezdődhetett a tervszerű állományvédelem, restaurálás, és elkezdődhetett a bibliotékák kéziratainak feltárása is *Az egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai* elnevezésű sorozatban. A könyvtári szaksajtóban (*Könyvtáros, Könyvtári Figyelő*) több alkalommal adott hírt az egyházi könyvtárak helyzetéről, és az e gyűjtemények kezelői számára indított speciális tanfolyam egyik előadója volt. 1981-től az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén címzetes egyetemi docensként a sajtótörténetet oktatta; 1996-tól a Pázmány Péter Katolikus Egyetemen egyetemi

tanárként tanította a sajtótörténetet, majd 2000 és 2003 között az egyetemen megszervezett Kommunikáció Intézet vezetőjeként vállalt feladatot.

Kóka György gazdag és teljes életet élt, az értékeknek nemcsak tisztelője és megőrzője volt, hanem létrehozója is. A nemzeti művelődést szolgálta nagy szorgalommal és munkabírással. Pál apostollal mondhatta ő is: *„A jó harcot megharcoltam, a pályát megfutottam, a hitet megtartottam.”* Személyében nemcsak a hazai művelődéstörténet, a könyv-, könyvtár- és sajtótörténet kiemelkedő kutatójától és a Magyar Könyvszemle szerkesztőjétől búcsúzik a könyvtáros társadalom, hanem a *Könyv, Könyvtár, Könyvtáros*, illetve a lap elődjének gyakori munkatársától is.

Pogány György

„Áthatások”*

Nem nevezhető egyedi esetnek, hogy a Magyar Kultúra Napjának megünneplésekor a könyv kerül középpontba. A könyvek ugyanis az írott kultúra, a tudás legmeghatározóbb hordozói az írás megszületése óta. Az írás megjelenése tette lehetővé, hogy a kimondott gondolat rögzüljön, és létrejöjjön pontos, tárgyiasított reprezentációja, a szöveg. Az írás megjelenése – vagy ahogyan talán nem is túlzó módon jellemzik: az írás forradalma – határozottan megváltoztatta az emberiség kultúrájának fejlődési irányát. Nyíri Kristóf filozófus szavaival élve: *„...így áll elő a kognitív szubjektum ama távolsága saját mentális tartalmaitól, ama szellemi tér, amelyben a fogalmiság és reflexió először kibontakozhat. Kialakul az ellentmondás és a koherencia eszméje, formát ölt a kritikai-rationális gondolkodás. Csak az írásbeliség megjelenésével válik el egymástól legenda és tény, mítosz és tudás.”*

A könyv tehát – mint az írott tartalmak nem egyedüli, de mindenképpen legmeghatározóbb hordozója – joggal állhat a kultúrával kapcsolatos ünnepek középpontjában.

Az elmúlt évszázadok alatt a könyv korpusza tartalmának változásai mellett megtartotta alapvető jellegzetességeit. A lapokat kötés védi, amely védelmi funkcióján túl figyelemfelhívó jegyeket és információkat hordoz a belső tartalomra vonatkozóan; a lapok számozással vannak ellátva, a szöveg fejezetekre oszlik. képek, művészeti alkotások díszíthetik a művet. De ha valaki, akkor a könyveket tervező művészek, a nyomdászok, a kiadók és nem utolsó sorban a köteteket milliós számra tároló könyvtárakban szolgáló könyvtárosok a megmondható, hogy az alapvető egyezés mellett milyen gazdag tartalmi és formai változatosság jellemzi ezeket a kézbe vehető tárgyakat.

Kiss Ilona művészete szorosan kapcsolódik a könyvhöz: hagyományos könyvek tervezőjeként és az immár önálló grafikai műfajként teret hódító művészkönyvek alkotójaként jegyezte el magát ezzel az információhordozóval. A művész az Iparművészeti Főiskola typo-grafika szakán szerzett könyvművészeti diplomát; mesterei között találjuk a magyar tipográfia és könyvművészek kiemelkedő személyiségeit: Haimann Györgyöt, Szántó Tibort és Kass Jánost.

Könyvtervezői munkássága a nagy elődök nyomdokain halad, de művészi egyénisége átsüt a tipográfiai megoldásokon. Alkotásai egyediek, de nem hivalkodóak, és így elkerüli a bibliofil kiadványok egyik legnagyobb veszedelmét, az öncélúságot, amit Szerb Antal így fogalmaz meg: *„A nagyon szép könyv megfélemlíti és zavarba hozza az embert, mint a nagyon szép nő. Azt mondják, a nagyon szép nők nehezen mennek férjhez. A nagyon szép könyvek nehezen találnak olva-*

* Elhangzott Kiss Ilona kiállításának megnyitóján, a miskolci II. Rákóczi Ferenc Megyei Könyvtárban, a Magyar Kultúra Napján.

sót...”. Ha belelapozunk például az Országos Széchényi Könyvtár díszalbumába, a *Kincsek a nemzeti könyvtárból* című kötetbe – amelyet Kiss Ilona tervezett –, tapasztalhatjuk, hogy nagyon szép, de könnyen gazdára találó reprezentatív kiadványt sikerült a művészeknek a minőségi tartalmat biztosító Monok Istvánnal és Hapák Józseffel közösen létrehozni; a kötet ráadásul a Szép Magyar Könyv díjat is elnyerte. A nemzeti könyvtárba látogató számos magas rangú hazai és külföldi politikus: császárok és királyok, államfők, miniszterelnökök, miniszterek és közéleti személyiségek vették ajándékként megilletődötten kézbe ezt a könyvet.

Igényesen tervezett könyvei más kiállítások mellett rendszeres résztvevői a frankfurti nemzetközi könyvvásárnak is.

Miskolci kiállításának anyagát azonban nem a hagyományos könyvtervezői munkásságából állította össze a művész, a tárlaton Kiss Ilona művészkönyvei kerülnek a közönség elé. Mi is az a művészkönyv? Az artPortal lexikona ezt a műfajt a következőképpen határozza meg: „A művészkönyv (*livre d'artiste, artist's book, Künstlerbuch*) képzőművészek által alkotott egyedi vagy kis példányszámú speciális könyv. A '60-as évek elején készítették az első művészkönyveket, virágzása a '60-as, '70-es évekre esett. A magyar művészkönyv első külföldön is ismert képviselője Lakner László (átfestett, transzformált könyvekkel a '70-es évek elején), majd Pernecky Géza és Galántai György volt. A műfaj másodvirágzása és további tagozódása a '80-as, '90-es évekre esik, amikor már elvesztette a korábban a keleti régióban jellemző politikai tónusát, alternatív karakterét. Létezik még legfeljebb 50 példányban nyomott, szabályosan aláírt és számozott, különböző grafikai eljárásokat (rézkarctól a faxig) alkalmazó művészkönyv. Ilyenek például Árva Ilona kalligrafikus, Molnár Icsu István rézkarccal, Kiss Ilona szítával, linóval készített művészkönyvei...”

1993-ban hozták létre a Magyar Művészkönyvalkotók Társaságát, amelynek alapító elnöke Kiss Ilona volt.

Ezeket az alkotásokat nem fenyegeti Szerb Antal félelme az önmagáért szép könyvtől. A művészkönyvek bátran lehetnek önmagukban, de nem öncélúan szépek és gondolatébresztők. Ezek a művek túllépnek a könyvek hagyományos funkcióin, olyan szubjektív asszociációkat hordoznak, amelyek az igazi művészet lényegét jelentik. Egyedi vagy kis példányszámú alkotásokat láthatunk a kiállításon, amelyek formában ugyan eltérhetnek a hagyományos könyv-korpusz megszokott alakjától, de alapjukat a nyomdászatban, papírkészítésben megszokott hagyományos természetes anyagok alkotják.

2008 a Reneszánsz éve. Kultúrpolitikánk a reneszánsz kort nem távoli történelemként kívánja propagálni, hanem annak megújuló szellemiségét vonatkoztatja a mai korra. Újjítást és megújulást jelent a művészkönyv műfaja ismert információhordozónk életében, amely sokat megélt, sok változáson ment keresztül, de reméljük, hogy hagyományos mivoltában, olvasva is megmarad.

A szavak helyett mostantól beszéljenek hozzánk a művek; a kiállítást megnyitom!

Dippold Péter

Új tagja van a XX. századi könyvtártörténeti monográfiák (nem túl hosszú) sorának

Szerafinné Szabolcsi Ágnes kötetének ismertetése előtt – mintegy felütésként. a ráhangolás szándékával – *Gerő Gyula* szavait idézem, éppen e lap 2001. évi júliusi számának hasábjairól: „*A könyvtárosság a legrégebbi foglalkozások egyike, a könyvtárak pedig gyűjtő, megőrző és a megőrzött, tehát ekként történetivé vált dokumentumokat (ismereteket) rendszerezetten feltáró tevékenységük következtében kiváltképpen, »par excellence« történeti intézmények. Őreiknek, ismeretanyaguk közvetítőinek–szolgáltatóinak, a könyvtárosoknak nembeli kötelességük a történetiség ápolása, a történeti gondolkodásmód-szemlélet folyamatos manifesztálása, a könyvtár illetékességébe tartozó területek–intézmények történetének, köztük önnön alulakulatuk, a könyvtár (könyvtárak) történetének nemcsak ismerete, hanem megőrkítése, de legalábbis a múltjuk feltárásához szükséges tevékenységek folytonos művelése, az emlékek (tárgyak, dokumentumok) megőrzése és olyan segédletek készítése, amelyek hivatott kezekben bármikor méltó művé, összegzéssé nemesedhetnek. [...] Mindezek alapján talán szabad kimondani: eljött az ideje munkához látni, becsülettel megindítani – azokon a tiszteletre méltó helyeken, ahol eddig is folyt: kiteljesíteni – a hétköznapi könyvtártörténet-írás körébe sorolható munkálatokat, nehogy a szakma végleg elveszítse múltját!*”

Meghatározó tényként szögezem le, hogy Szabolcsi Ági (a recenzió olvasói számára nyilván magyarázattal tartozom a név ilyesforma használata miatt, hát tessék: még frissen végzett könyvtáros voltam, amikor egy OTDK-versenyen a szervezők egyikeként napokon keresztül ő ápolta a lelkem, majd egy-egy könyvtárosképző tanszék munkatársaként voltak közös ügyeink és hosszú évek óta együtt próbálunk meg minél többet tenni a szakma fiatalabb generációiért a Kovács Máté Alapítvány kuratóriumában is...) *Kultúrpolitika, iskola, könyvtár* című kötete a maga részéről teljes egészében megfelel a Gerő Gyula által kiáltványként megfogalmazottaknak. A monográfia alcíme – *A kultúrpolitika hatása Nyíregyháza középfokú iskolai könyvtáira a két világháború között* – bizonyítja igazán azt, hogy egy fontos, de teljességében távolról sem feltárt múlt századi korszak igen jelentős könyvtártípusának konkrét példákkal élő történetébe láthatunk majd bele a kötet segítségével. Az elemzésre kiválasztott helyszín pedig nyilván nem szorul bővebb magyarázatra: a nyíregyházi főiskola könyvtár tanszékének vezetőjeként végzett kutatások a város vonatkozó múltját járják körül.

A most megjelent munka nem előzmények nélküli: a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár 2005-ben megjelent kétrészes jubileumi munkájának (a 3K 2006. évi februári száma ismertette) második kötetében majd’ százoldalas fejezet tanúskodik arról, hogy a szerző régóta foglalkozik a nyíregyházi (sőt: némi kitéréssel a nagykállói) középfokú iskolai könyvtárak két világháború

közötti történetével. Valószínűleg azzal sem árulok el kulisszatitkot, ha leírom: a most megjelent monográfia eredetije egy, a debreceni egyetem történettudományi doktori iskolájában megvédett PhD-disszertáció. Itt csak a bennem bujkáló kisördög teszi fel halkán a kérdést: hogyan lehet az, hogy egy ilyen, igazán könyvtári vonatkozású témával a doktoranduszunk némiképpen a témán „kívülálló” doktori iskolát kell felkeresnie – vajon miért nincsenek az egyetlen már létező, de sajnos, nem önálló budapesti mellett további könyvtáros doktori iskolák nagy múltúnak számító vidéki egyetemeken?

A kötet szerzői előszava felidézi a témaválasztás körülményeit: *„A könyv témájának kiválasztásában fontos előzmény az 1994. év, amikor Nemzetközi kapcsolatok szakon posztgraduális képzés keretén belül foglalkozni kezdtem Magyarország nemzetközi tudományos-kulturális kapcsolataival, [...], megismertem a korszak két jelentős kultúrpolitikusát: gróf Klebelsberg Kunót és Hóman Bálintot. Szeretnénk az ő tevékenységük közül a könyvtárügy helyzetére terelődött figyelmem, hisz napi oktató munkámban tapasztaltam azt, hogy a hazai szakirodalom kevésbé foglalkozott a korszakkal ebből a szempontból.”* A monográfia szerkesztésekor megírásakor Szabolesi Ági klasszikus módszert választott: a nagyobb egész általános jellemzőinek átfogó ismertetésétől (a Horthy-korszak és kultúrpolitikusai) halad egyre részletesebb, tudományosan aprólékos módon (ifjúsági könyvtárak az oktatás-nevelés szolgálatában; Szabolcs vármegye és Nyíregyháza kulturális élete, művelődési helyzete) egészen a szűkebb témával választott konkrétumokig (nyíregyházi középfokú iskolák és könyvtáraik). A kötet első fejezetében feltett kérdésre – milyen lehetősége volt a két világháború közötti középfokú iskolai könyvtáraknak a műveltebb ifjúság nevelésére? – a szerző a következő részekben kimerítő választ ad, biztos kézzel válogatva a gyakran nehezen hozzáférhető egykorú írásokból, iskolai értesítőkből, könyvtári és levéltári forrásokból, gyakran élve a gyorsabb és világosabb áttekintést segítő táblázatok szerkesztésével. Különösen értékes a különböző iskolai könyvtárak bemutatása után következő összehasonlító összehasonlítás a hatodik fejezetben, mert így kirajzolódik előttünk a nyíregyházi középfokú iskolák könyvtárainak általános helyzete, egymáshoz viszonyított jellemzői, eredményei, és megfigyelhető, hogyan valósult meg a korszakra jellemző könyvtár-politikai irány a bemutatott oktatási intézmények könyvtárai működése során.

A hivatkozások jegyzéke a kényelmesebben olvasható, könnyebben megkereshető lábjegyzetek helyett végjegyzet formában került a kötet utolsó fejezetébe. A felhasznált irodalom jegyzéke igen tekintélyes bibliográfiája a vonatkozó szakirodalomnak és – mivel a kötet szövegében is nélkülözhetetlen hivatkozási alapot jelentettek – a levéltári források is külön kiemelve szerepelnek a hétköznapi befogadó számára gyakran nehezen értelmezhető rövidítéscik feloldásával együtt. Komoly értéket képviselnek a kötet illusztrációi és mellékletei (bár fogalmuk egy kicsit összekeveredett a közölt felsorolásban...): olvasás közben elidőzhetünk az említett személyek fényképeinél vagy bogarászhatjuk az iskolai ifjúsági könyvtárak Hivatalos Közönyben megjelent jegyzékeit, a tanszerátalány felhasználásáról szóló kimutatásokat és a királyi tanfelügyelői jelentések gyönyörű kézírással készült változatait.

Itt-ott bosszantó elütések maradtak a szövegben, ezeket azonban a szerző – amennyiben a kinyomtatás után észrevette – a példányokban golyóstollal, egye-

sével javította. Ezt nyilván azért tehette, mert munkáját magánkiadásban kellett megjelentetnie; ez nyilván nem túl nagy példányszámot jelent, még akkor sem, ha a felsorolt támogatók sora (a főiskola, a megyei könyvtár, az MKE megyei szervezete és a megyei levéltár) igen tekintélyes...

Biztos vagyok benne, hogy a kötet bevezetőjében megnevezett célközönség: a korszak iránt érdeklődő történészek, könyvtárosok, helytörténeti kutatók, a művelődéstörténet oktatói és hallgatói olyan monográfiát vehetnek kezükbe, amely mintát ad a témában további kutatások, elemzések, összehasonlító vizsgálatok elvégzésére.

(Szerafinné Szabolcsi Ágnes: Kultúrpolitika, iskola, könyvtár. A kultúrpolitika hatása Nyíregyháza középfokú iskolai könyvtáira a két világháború között. Nyíregyháza, 2007. 232 p.)

Hangodi Ágnes

70kedő krónikás

Zsadányi Lajos, a hajdúhadházi könyvtár nyugalmazott vezetője hetvenedik születésnapja alkalmából mozgalmas, élményekben gazdag életének emlékeit eleveníti fel harmadik gyűjteményes kötetében, még hozzá korántsem száraz, adatokkal telezsúfolt leírásokkal, hanem kedélyes hangú anekdotázással, legkedvesebb verseivel, számos fekete-fehér fotónak a kíséretében. Amint azt az alcím is jelzi. *Tárcák, riportok, portrék, visszaemlékezések, versek* színes kavalkádja adja a kötetet, amely – amellet, hogy a szerző sokoldalúságának ékes bizonyítéka – egy-egy jeles személyiség életútjának bemutatásán keresztül megannyi adalékot nyújt az elmúlt hetven esztendő – nemcsak – hajdúhadházi történetéhez.

A könyvet lapozgatva irigylésre méltó, színes életút bontakozik ki előttünk. Egy olyan emberé, aki maga is jelentős eredményeket ért el az élet számos területén, s akit ugyanakkor mindig is mélységesen érdekeltek az emberek; tisztelte, becsülte nemcsak az alkotó művészeket, írókat, de az egyszerű, hétköznapi embereket is. Így hát most szívesen idézi fel számos, közismert vagy éppen „csak” szűkebb pátriájukban nevezetes személyiségekkel való találkozásait, beszélgetéseit. Életének különböző szakaszait megannyi emberi, humoros vagy éppen szívet melengető történet megidézésével veszi sorra. Nyomon követhetjük, miként lett a prédikátor és oskolamester ösökkel bíró, egykor Tildy Zoltán bajuszát ráncigáló gyermekből előbb színészi ambíciókat dédelgető, majd teológiai tanulmányokat folytató ifjú, végül Hajdúhadházon megállapodva, író–költő–népművelő–könyvtárosként települése szellemi életének meghatározó alakja. Művészek, írók, tudósok érkeztek meghívására a hadházi könyvtárba, Veres Pétertől és Lakatos Menyhértől Kabos Lászlón és Bessenyei Ferencen át egészen Mensáros Lászlóig. A Földi János Városi Könyvtár vendégkönyve azóta is őrzi Mensáros László szavait: „Vándorlásaim során itt találkoztam a legérzékenyebb, legértőbb közönséggel.” Zsadányi Lajos emlékezete pedig ezeknek az előadásoknak, író–olvasó találko-

zóknek a kedves történeteit őrizi. Ezeken keresztül egyrészt a település színes kulturális, hagyományőrző közösségi életébe nyerünk betekintést, másrészt az írók füzetéből igen emberi világ rajzolódik ki, ahol számon tartják azokat is, akiknek betegségükben egyetlen társuk a könyv. Gyémántlakodalmukon is túl lévő, bölcs szeretetben élő házaspár, szorgalmas, becsületes munkával boldoguló roma család éppúgy szereplője a visszaemlékezéseknek, mint a város életében meghatározó szerepet játszó népművelő, főgyógyszerész vagy a népművészetet évtizedek óta népszerűsítő kézimunkaszakkör vezetője. A szerző megajzolja többek közt Ádám Zsigmond portréját is, akinek a vezetésével 1946-ban létrejött Magyarország első gyermekvárosa Hadházon. Írásai azonban nemcsak hadházi tárgyúak, emléket állít az 1956-os forradalomnak, tiszteleg Latinovits Zoltán és József Attila emléke előtt. Legkedvesebb írásaiban a debreceni Mándi László orvosprofesszor háborús időkben tanúsított hősiességének éppúgy emléket állít, mint szintén debreceni, kedves prímásának. A vidámságot, humort sem nélkülözi ez a „krónika”. Jóízű beszélgetéseket idéz fel többek között Karácsony Gyula badacsonyi pincemesterrel, akitől azt is megtudhatjuk, hogy akkor a legjobb a bor, amikor gömbölyű, azaz amikor az ember annyit kóstol belőle, hogy gömbölyűnek látsza a földet. Rokonoktól, jó ismerősektől is beemelt írásokkal tarkított kötetében Zsadányi Lajos külön fejezetet szentel felmenőinek. Többek között megemlékezik édcsapjáról, Körösmenti Nagy Lajos református lelkészről, aki Zsadány néprajzi, helytörténeti kutatásaiban is jeleskedett, a kuruckort pedig Esze Tamás történelemszel folytatott beszélgetésével idézi fel.

A múlt, az elődök előtti tisztelgés mellett a jövő perspektívája is megjelenik a kötetben, hiszen a büszke nagypapát unokái is megihlették, így a családi élet megannyi derős pillanata jelenik meg prózában és versben egyaránt.

(Zsadányi Lajos: 70kedő krónikás. Hajdúhadház, 2007. Magánkiadás, 135 p.)

Tóth Andrea

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

A Kovács Máté Alapítvány pályázatot hirdet informatikus könyvtár szakos hallgatók és a könyvtáros tanszékek oktatói számára.

Az Alapítvány az alapító okiratában, szervezeti és működési szabályzatában megjelölt célok teljesítésének tekinti nemcsak a névadó életművének, hanem általában a magyar könyv- és könyvtári kultúrának az ápolását is. Ennek jegyében tervezi a kuratórium, hogy megemlékezést szervez Fülöp Gézáról a szakma számára, mivel ebben az évben lenne nyolcvanéves, és tíz éve annak, hogy meghalt.

Pályázni Fülöp Géza életútja és életműve egy-egy szeptetnek feldolgozásával lehet. Úgy gondoljuk, ezek egyaránt alkalmasak évfolyam- és szakdolgozat témájaként, sikeres megvalósítás esetén közzétételre vagy konferencián történő előadásra. A pályázat díjazása is az lehet, hogy az Alapítvány gondoskodik a közzétételről (lektorálás), konferencián való részvétel vagy a téma folytatásának finanszírozásához való hozzájárulás formájában. Ezért konkrét összeget most nem jelöl meg a kiírás, a Kuratórium fenntartja magának a lehetőséget, hogy azt – saját lehetőségei mellett – a beérkezett pályamunkák száma és minősége alapján állapítsa meg.

Pályázni 5–10 lap terjedelmű dolgozattal lehet az alábbi, illetve az alábbiakból kombinált témákban:

- Fülöp Géza életútja az egyetemi diploma/diplomák megszerzéséig
- Fülöp Géza pályakezdése az Akadémiai Könyvtárban
- Fülöp Géza az MTA Lexikonszerkesztőségében
- Az ELTE Könyvtártudományi Tanszékének oktatója
- A könyv és könyvtár a magyar társadalom életében című antológia szerkesztője
- Fülöp Géza – a bibliográfiászerkesztő
- Fülöp Géza és a hazai bibliológiai kutatás (benne kandidátusi és akadémiai doktori disszertációja keletkezéstörténete és szerepe a hazai tudományban)
- Fülöp Géza – a rendszerváltás tanszékvezetője és a képzés megújítója
- Fülöp Géza – a hazai könyvtáros és tudományos közélet résztvevője

A pályázatokat **2008. május 31-éig** kell eljuttatni az Alapítvány titkárához, dr. Hangodi Ágneshez (elektronikus úton, csatolt fájlban a *hangodi@oszk.hu* e-mail címre vagy kinyomtatva a következő postacímre: OSZK Könyvtári Intézet Oktatási osztály, 1827 Budapest, Budavári palota F. ép.)

3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K
3K